

KALKINMA SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

11. KALKINMA PLANI

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

1. GİRİŞ

Örgüt teorisi alanının önemli isimlerinden Charles Perrow, insanlığın örgütler çağında yaşadığını ve kamusal hayatın çok azının örgütsel ortam dışında gerçekleştiğini belirtir. STK'lar örgütler çağının devlet ve özel sektör dışında ancak onlarla birlikte ve bazen de iç içe faaliyetler gösteren ve hizmetler sunan kuruluşlarıdır. Örgütler sabit kalmamakta ve kendilerini sürekli değiştirmek ve yenilemek zorunda hissetmektedirler. Örgütler bu değişim ve yenilemeyi yaparken çevresel değişimleri takip etmekte, değişimlere ayak uydurmaya veya direnç göstermeye çalışmakta ya da doğal olarak değişmektedir.

Dünya genelinde kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü sektör olmak üzere üç temel sektör bulunduğu kabul edilmektedir. Kamu sektörü, öncelikle sosyal düzeni korumaya çalışır. Bu misyonu meşru otorite ve kurallarla başarır. Çoğunluğun menfaatlerini temsil eder ve politik sahada faaliyet gösterir. Piyasa sektörü, mal ve hizmetlerin üretimiyle ilgilidir. Özel sektör, bireysel menfaatleri temsil eder, piyasa ortamında faaliyet gösterir ve kâr maksimizasyonunu hedefler. İnsanlar, ticari amaçlar ve hedefler dışında da bir araya gelmekte ve birlikler oluşturmaktadır. Bu oluşturulan birlikler özel sektördeki işletmelerden ve kamu kurumlarından farklı özelliklere sahiptir ve üçüncü bir sektör oluşturur. STK'lar üçüncü sektör içerisinde faaliyet gösteren örgütlerden oluşmaktadır.

STK'lar tarih boyunca farklı yerlerde farklı amaçlar için kurulmuştur. Her ülkenin tarihsel ve kültürel dinamiklerinden beslenerek ortaya çıkan STK'lar sivil katılım düzeyi, teknolojik keşifler, ekonomik koşullar ve devletin gücüne bağlı olarak varlığını olgunlaştırmıştır. Toplumsal gelişmeler ve değişimlerden ortaya çıkan STK'lar ortaya çıktıktan sonra toplumsal gelişmeleri ve değişimleri etkiler olmuştur.

STK'ların modern şekli, endüstrileşme dönemi boyunca 19'uncu yüzyılda çoğu Batı ülkesinde, kentli elitlerin artışı, büyüyen orta sınıf ve hızla genişleyen işçi sınıfıyla ortaya çıktı. Birlik kurma hakkının yanı sıra kadın hareketleri, sivil haklar hareketleri ve çevre hareketleri gibi başarılı sosyal hareketlerin her biri yüzlerce STK'nın oluşumuna yol açtı.

20'nci yüzyılın başlangıcından itibaren yaşanan gelişmeler STK'ların yerel, ulusal ve ulusötesinde yaygınlaşmasına yol açtı. İletişimin, bilhassa telekomünikasyon ve internetin ucuzlaması, iletişim teknolojilerinin gelişimi yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde organize olmanın maliyetlerini azalttı. Genel olarak büyük dünya ekonomilerinde olumlu ekonomik koşullar ve görece olarak refah içerisinde yaşayan nüfus kayda değer olarak arttı. Gelişmiş ülkelerde bireysel fırsatları ve devlet müdahalesi ve kontrolü üzerindeki sorumlulukları vurgulayan bir anlayış gelişti. Çoğu ülkede örgütlenme özgürlüğü ve ifade özgürlüğüyle birlikte dünyanın çoğu kısmında demokrasinin genişlemesi, hukukun üstünlüğüne vurgu STK'ların büyümesine yol açtı.

STK'ların yerel, ulusal ve uluslararası destekçilerinin sayısı ciddi biçimde artış göstermektedir. Uluslararası düzeyde, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kurumlar ve çoğu gelişmekte olan ülkeler kalkınmaya devlet odaklı ve piyasa odaklı yaklaşımlar arasında bir denge aramakta ve STK'lara daha fazla sorumluluk vermeye çalışmaktadırlar.

STK'lar; farklı altyapılardan, farklı bakış açılarından, benzer ilgilere sahip insanların bir araya gelmesine ve sosyal katılımında bulunmasına imkân sağlamaktadır. Bu kuruluşlar yenilikçiliğe ve modern toplumların problem çözme kapasitelerine katkıda bulunur. STK'lar toplumsal katılımı artırmak ve sivil ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek gibi sivil toplum başlığı altında bulunan, daha az görünürlüğü olan ancak önemli roller üstlenirler.

STK'lar, belirli sosyal vizyonların ifade edilmesi ve gerçekleştirilmesiyle ilgilenir. Bu hedefleri kurucuları, yöneticileri, üyeleri ve yararlanıcılarının ortak değerleriyle başarır. Ayrıca istekleri marjinal kabul edilen kişilerin beklentilerini temsil eder ve sivil toplum alanında faaliyet gösterir. STK'lar insanlara yerel, ulusal ve küresel olarak hizmet edebilme fırsatı ve alternatifi sunarlar.

STK'lar heterojen oldukları için, ortak arzuların yanı sıra keskin farklılıkları yansıtır. STK'ların sanat ve kültürden sağlık ve eğitime uzanan birçok sahada varlığı bulunmaktadır. STK'lar topluluk ve toplumun talep ve beklentilerinin yerine getirilmesinde, demokratik sürecin etkili islemesinde, toplumda güven düzeyini artırmada, farklı insanların bir araya gelerek ortak bir amaca hizmet etmesinde önemli

kurumlardır.

STK'lar, hizmet sunmanın yanı sıra sosyal ve politik koordinasyonun da önemli aktörleridir. STK'lar toplumsal katılımı artırmak ve sivil, kültürel ve dinî değerleri korumak ve geliştirmek gibi sivil toplum başlığı altında bulunan, daha az görünürlüğü olan ancak önemli roller üstlenirler. STK'lar ayrıca değerleri savunurlar ve yaygınlaştırırlar.

STK'lar sivil toplumun kurumsallaşmış yapılarıdır. STK'lar bir toplumda yaşayan insanların birbirleriyle ilişkisini ve güven düzeyini ifade eden sosyal sermayenin gelişmesinde en önemli unsurlardır. STK'lar toplum inşası ve toplumu güçlendirme stratejilerinin parçası oldu. Ulusal düzeyde, STK'lar hizmet sunumlarında ve karar alma süreçlerinde daha fazla yer almaktadırlar. Bu durum yapılan mevzuatlarla da desteklenmektedir.

STK'lar daha geniş bir sivil toplumun ve modern toplumun refah sisteminin parçası olarak görülmektedir. STK'lar devlet ve iş dünyasının yanında yeni bir kurumsal yapı oluşturmaktadır. STK'ları konuştuğumuzda vakıf ve dernek gibi kurumsal yapılarla birlikte aynı zamanda hayır, hayırseverlik, bağış, gönüllülük, sosyal sorumluluk, saygı, toplumsal miras ve çevre gibi faaliyetler, değerler ve bu değerlerin arkasında motivasyonlar bulunmaktadır.

Kalkınma planları; Türkiye'nin makro politikalarına yön veren önemli politika metinleri olarak hazırlanılmaktadır. Kalkınma planları; ekonomik büyüme ve uluslararası alanda rekabet edebilme becerisi, insani gelişmişlik ve hukukun üstünlüğü, sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık, kurumsallaşma ve bölgesel gelişmeleri içeren çok yönlü anlayışla oluşturulmaktadır. Kalkınma planları başlangıcından günümüze Sivil toplum kuruluşlarına kalkınmanın önemli bir paydaşı olarak özel önem vermiştir.

On Birinci Kalkınma Planı, küreselleşmenin fırsatlarını ve küreselleşmenin getireceği tehlikeleri bertaraf etmenin önemli yapısı olarak Sivil Toplum Sektörünün bütün kalkınma sürecinde aktif bir rol üstlenmesini hedeflemektedir.

2. MEVCUT DURUM ANALİZİ

STK'ların önemi, sayısı ve bilinirliği yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde giderek artmaktadır. STK'lar artık yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde büyük bir ekonomik ve sosyal güçtür. Yaptıkları faaliyetler ve eylemler çok daha ses getirmekte ve karşılık bulmaktadır. Yaygınlaşması birçok faktörün yanısıra, her türde insani hizmetler için daha fazla talep, refah artışı ve özelleştirme politikaları, demokrasinin yayılması ile bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve netice olarak örgütlenme maliyetindeki azalışlardan kaynaklanmaktadır.

Küreselleşme neticesinde doğan bazı STK'lar zamanla küreselleşmeyle boğuşan STK'lara dönüşmüşlerdir. STK'ların dünyadaki gelişme eğilimlerini, uluslararası standartlarını, ülkelerdeki başarılı uygulamaları ve bu konuda uluslararası yükümlülüklerle bakıldığında her şeyden önce kavramın anlaşılması, kapsamı, tanımlanması, STK'ların dünyada diğer yapılarla ilişkilerinin ele alınması doğru olacaktır.

2.1. STK'ların Tanımlanması

Kamu, özel sektör haricinde üçüncü bir sektörü oluşturan kuruluşları tanımlamak için standartlaşmış kavramlar bulunmamaktadır. Bu sektörü tanımlayabilmek için sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, devlet dışı örgütler (NGO), sivil toplum kuruluşları (STK), yardım kuruluşları, vergi istisnası örgütler, hayır kurumları, üçüncü sektör örgütleri, bağımsız sektör, kâr amacı gütmeyen örgütler ve sosyal sektör örgütleri gibi birçok farklı terim kullanılmaktadır. Bu kavramsal farklılık ve kavramsal tercih ülkelere göre de değişmektedir. Her bir kavramın içerisinde de sivil toplum kuruluşlarının kapsamı farklılaşabilmektedir. Birleşmiş Milletlerin hesaplamalarda kullandığı ve daha çok ekonomik yaklaşımlarda kullanılan kâr amacı gütmeyen kuruluş kavramının içerisinde orkestralardan, araştırma enstitülerine, dini yapılardan gündüz bakım evlerine, rehberlik kurumlarından hastanelere kadar birçok kurum yer alabilmektedir. Aynı kavram tercih edilmekle birlikte kavramın altında kapsanan ülkeden ülkeye de değişebilmektedir. Diğer taraftan hayır kuruluşları kavramında ise sadece hayır yapan bazı dernek ve vakıflar yer alabilmektedir.

Farklı kavramlar bu kuruluşların farklı özelliklerini ön plana çıkarmakla birlikte her biri kendi içinde doğruları ve eksiklikleri bulunan kavramlardır. Yardım kelimesi bu örgütlerin özel yardımlardan aldığı desteği vurgular ve hem yardım eden hem de yardım alanlara vurgu yapar. Yardım için bağışlar bu kuruluşların gelirlerinin tek ve esas kaynağını oluşturmaz ve bu kurumların çoğu yardım kurumu değildir. Bağımsız sektör terimi bu örgütlerin devlet ve özel saha dışında üçüncü bir güç olarak oynadığı rolün altını çizer. Diğer taraftan bu örgütler politik ve finansal olarak bağımsızlıktan uzaktırlar. Gelir için hem devlet hem de özel işletmelere büyük oranda bağılıdırlar. Gönüllü kuruluşlar veya gönüllü sektör gönüllülerin katılımını ve yardımların gönüllü doğasını vurgular. Bu açıdan bakıldığında da bu kuruluşların faaliyetleri sadece gönüllüler tarafından değil ücretli personel tarafından da yerine getirilir.

Benzer yapıların farklı kavramlarla ifadesi ise kafa karışıklıklarına ve uygulamada birtakım güçlüklerle yol açmaktadır. Türkiye’de bu kuruluşları anlatmak için kullanılan en yaygın kavram ise “sivil toplum kuruluşu” ifadesidir. Türk Dil Kurumu, “Toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik, sivil toplum örgütü” olarak tanımlamaktadır. Ancak geniş kapsamda sivil toplum kuruluşu; sendikalar, birlikler, odalar, kooperatifler, siyasi partileri de içeren kurumsallaşmış yapıları içeren geniş kapsamlı bir kavramdır. Dar kapsamda ise STK’lar vakıf, dernek ve derneklerin türevleri olan federasyonlar ve konfederasyonlardan oluşmaktadır.

Üçüncü sektör içerisinde yer alan yapılar yasal, fonksiyonel, ekonomik ve yapısal olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Yasal Tanım

Üçüncü sektör içindeki yapıları tanımlamak için belki de en kesin ve doğru sistem bir ülkenin kanunları, hukuki düzenlemeleri ve yargı kararlarında yer verilen tanımlarına ve bağlamlarına bakmaktır. Örneğin; Amerika’da bu sektörü tanımlamak için özel sektörden farklı olarak vergiden muafiyetleri dikkate alınarak kâr amacı gütmeyen kuruluşlar “non-profit sector” kavramı benimsenmiştir. Amerika’da kâr amacı gütmeyen kuruluşların çok büyük bir kısmı Gelir Vergisi Kanunu’nun (*Internal Revenue Code*) istisnaları düzenleyen 501’inci maddesinin vergiden muaf kuruluşları belirten (c) fıkrasının 3 ve 4’üncü bentlerinde yer almakta ve 3’üncü bentte

değerlendirilenlere yapılan bağışlar vergiden düşmektedir. 501(c)(3) statüsünde olabilmek için, bir kuruluş üç testten geçmelidir. Bu testler; örgütsel test, politik test ve varlık testinden oluşmaktadır. Kâr amacı gütmeyen kuruluş herhangi bir kanuni amaç için kurulabiliyorken, 501(c) (3) statüsü için örgütsel test bunların; eğitim, edebiyat, din, hayır hizmetleri, bilimsel faaliyetler, kamu güvenliği, belirli ulusal ve uluslararası amatör spor rekabetlerini hızlandırmak ve çocuk ve hayvanlara eziyeti önleme başlıklarından bir veya daha fazlasında faaliyet göstermesini gerekli kılar. Politik test bu kuruluşların propagandadan, politik müdahaleler ve desteklerden, yasama konularından uzak kalıp kalmadığını sınar. Varlık testinde üyelerine elde edilen gelirin kâr payı olarak dağıtılmadığına bakılır.

Türkiye’de üçüncü sektördeki yapıları tanımlamak için kanunlarda, hukuki düzenlemelerde ve yargı kararlarında sivil toplum, sivil toplum kuruluşu, gönüllü kuruluşlar, yardım kuruluşları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve hayır kuruluşları gibi farklı kavramlarda ve farklı bağlamlarda kullanılabilir.

2.1.2. Fonksiyonel Tanım

Fonksiyonlarla, STK’ların yapması beklenen normal görev ve roller ifade edilmektedir. En kapsamlı fonksiyonel tanım İngiltere’deki yardımları düzenleyen 1601 tarihli Kanun’un giriş cümlelerinde yer almaktadır. Buna göre STK’lar şu görev ve rolleri üstlenirler:

Yaşlılara, biçarelere ve fakirlere yardım, hastaların ve sakat askerlerin bakımı, okulların bakımı, köprülerin, kiliselerin, otoyolların, limanların tamiri, kurtarma faaliyetleri, evlenmemiş kızların evlendirilmesi, genç iş adamlarına ve meslek erbabına yardım, mahkûmlara yardım veya onların ıslahı, fakirlere yardım.

STK’ların fonksiyonlarına ilişkin dört temel rol tanımlamaktadır:

a) Hizmet sunucu rolü: Kamu programları doğal olarak ölçekte geniş ve tek düze olduğundan, STK’lar bilhassa azınlığın tercihleri için, ortak mal ve hizmetlerin sunumunda çeşitli önemli fonksiyonlar yerine getirebilir. Ayrıca bu kuruluşlar ne

devletin ne de özel sektörün istekli olduğu veya harekete geçebildiği başlıca hizmet sunucuları olabilir. STK'lar diğer sektörlerin hizmet sunumunu tamamlayan ve ondan niteliksel açıdan farklı olan hizmetleri sunabilir veyahut devlet veya piyasa tarafından tedariki yetersiz hizmetleri sunabilir.

b) Öncü rol: STK'lar hizmet sunumunda yeni yaklaşımlar, süreçler veya programlara öncülük ederek veya tecrübe ederek yenilik getirebilir. Seçim süreçlerine giren hükümetler ve kendilerine yatırım yapılan özel firmalara göre daha az beklentilere sahip STK'lar sahalarında değişimin temsilcisi olarak hizmet eder. Eğer getirdikleri yenilikler başarılı olursa devlet kurumları ve işletmeler bu yenilik ve uygulamaları daha geniş bir alana ulaştırabilir.

c) Değer koruma rolü: Devlet kurumlarının sıklıkla anayasal temelde veya çoğunluk tarafından farklı değerleri ifade etmede sınırlamaları bulunmaktadır. İşletmeler benzer biçimde değerleri korumakla çok fazla ilgilenemez, çünkü bu nadiren kârlıdır. Gönüllü kuruluşlar belirli değerleri yükseltmek ve korumak için başlıca mekanizmalardır ve sosyal grupların dinî, ideolojik, politik, kültürel, sosyal ve diğer görüşleri ile tercihlerini ifade etmesi ve duyurmasına izin verir.

ç) Savunuculuk rolü: Politikaların oluşturulması sürecinde daha az temsil edilen veya ayrıma uğrayan grupların ihtiyaçları her zaman dikkate alınmaz. STK'lar böylece azınlıkların temsil ettikleri belirli menfaatler ve değerlerin sesini duyurmasını sağlar. Sonuç itibariyle bu kuruluşlar sosyal politikalarda ve diğer politikalarda değişim ve gelişimleri etkileme amacıyla devletin eleştirilmesi ve izlenmesine yönelik hizmet verir.

Farklı ülkelerdeki STK'ların fonksiyonel sınıflandırmasında standardizasyon sağlamak amacıyla aşağıdaki tabloda STK'ların sınıflandırılması yapılmıştır:

Tablo 1-STK'ların Uluslararası Sınıflandırması

Grup 1	Kültür ve rekreasyon
Grup 2	Eğitim ve araştırma

Grup 3	Sağlık
Grup 4	Sosyal hizmetler
Grup 5	Çevre
Grup 6	Kalkınma ve konut
Grup 7	Hukuk, savunuculuk ve politika
Grup 8	Hayır araçları ve gönüllülüğü artırma
Grup 9	Uluslararası çalışmalar
Grup 10	Din
Grup 11	İş ve profesyonel meslekler, sendikalar
Grup 12	Diğer

Kaynak: *Salamon ve Anheier, 1996.*

Türkiye’de STK’ların fonksiyonel rollerine göre tanımlanmasını 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nda görebilmekteyiz. Söz konusu Kanun’un Amaç başlıklı 1’inci maddesinde “Bu Kanunun amacı; fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir” denilerek bu Kanunda belirtilen amaçlara yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerinin kendi aralarından seçecekleri temsilcilerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakfının mütevelli heyetinde görev alacağını belirtilmiştir.

2.1.3. Ekonomik Açıdan Tanım

STK'ların diğer bir tanım tipi örgütün hukuki şeklini değil gelir kaynağını vurgular. STK'lar farklı gelir kaynaklarına sahiptirler. STK'ların farklı gelir kaynakları şu şekilde sınıflandırılabilir:

- a) Menşei itibariyle (kamu sektörü ödemeleri, piyasa, örgüt ya da birey kaynaklı gelirler)
- b) Tür itibariyle (ayni ve nakdi varlıklar)
- c) Formalite açısından (sözleşmeye dayalı değişimler, transfer işlemleri, informal bağışlar)
- ç) Kaynaklar yönünden (bağışlar, kullanıcı ücretleri, mal ve hizmetlerin satışı)
- d) Sınırlamalara göre (tahsisli ve tahsisli olmayan fonlar)

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun Bütçelerden Yardım Yapılması Başlıklı 29 uncu maddesinde "Gerçek veya tüzel kişilere kanuni dayanağı olmadan kamu kaynağı kullandırılmaz, yardımda bulunulamaz veya menfaat sağlanamaz. Ancak, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçelerinde öngörölmüş olmak kaydıyla; kamu yararı gözetilerek dernek, vakıf, birlik, kurum, kuruluş, sandık ve benzeri teşekküllere yardım yapılabilir" denilerek ekonomik açıdan STK'ların gelir kaynağı vurgulanmaktadır.

2.1.4. Yapısal-Operasyonel Tanım

Bir örgüt eğer aşağıdaki 5 özelliği gösterirse yapısal ve operasyonel açıdan STK olarak tanımlanabilir:

- a) Formal, organize ve belirli ölçüde kurumsallaşmıştır.
- b) Özel kurumlardır ve kurumsal olarak devletten ayrı bir yapıya sahiptirler. Ancak bu durum onların nakdî veya ayni olarak devlet desteği alamayacağını ifade etmez.

c) Kurucularına veya yöneticilerine kâr payı vermezler. Esas amaçları ticari değildir bu nedenle kâr elde etmek için kurulmazlar ve ticari kaygılar öncelikleri değildir. Ancak bu örgütlerin kâr elde etmesi durumunda kâr sadece kurumun temel misyonuna harcanmalıdır.

ç) Kendi kendilerini yönetirler.

d) Gelirlerinde, işlerinin yönetiminde veya faaliyetlerinin yerine getirilmesinde tamamen olmasa bile belirli bir dereceye kadar gönüllü katkı ve katılım içerir. Gönüllülük zorunlu olmama anlamını beraberinde taşır.

2.2. STK'lara İlişkin Teorik Yaklaşımlar

STK'ların varlık sebebini ve özelliklerini açıklayan farklı teorik modeller geliştirilmiştir. Bu teoriler aynı zamanda sektörler arası iş birliğinin de temellerini açıklayıcıdır.

2.2.1. Devlet Yetersizliği Teorisi

Devletler; kamu mal ve hizmetlerinin nitelik ve niceliği konusunda vatandaşların tercihlerine dayalı olarak karar verir ve vergide eşitlik ve bürokratik prosedürlerin göz önüne alınmasıyla sınırlıdır ve kamu hizmetlerini standartlaşmış biçimlerde sunar. Demokratik oylama ve politika yapımı süreçlerine bakıldığında, hükümetler hizmetlerin kalitesi, düzeyleri, türleri ve tekdüze vergi oranlarını belirlemede ortalama bir seçmenin tercihlerini izler veya güçlü yapıları dikkate alır. Eğer vatandaş tercihleri homojen değilse ve vatandaşların almak istedikleri hizmetle ödedikleri vergi arasında uyumsuzluklar varsa vatandaşların beklentileri karşılanmaz. Hizmetlerin sunumu ve kaynakların dağıtımında zayıf gruplar ihmal edilebilir. Devlet yetersizliği teorisinde, genelde devletin çoğunluğun tercihlerini takip edeceği için zayıf gruplara hizmet sunmak için yeterli saikleri bulunmayacağını ileri sürer.

Devlet yetersizliği teorisinde göre, devlet, hizmetlerini vatandaşlarının istediği şekil ve miktarda sunduğunda STK'lar için çok az bir rol vardır. Bir toplum ne kadar homojen ise yani vatandaşların tercihleri ne kadar birbirine benziyorsa, gönüllü kuruluşlara ihtiyaç o kadar azdır. İskandinav ülkeleri gibi görece olarak homojen nüfuslu ülkelerde devlet farklı kamusal hizmetler için vatandaşlarının isteklerini karşılayabilmektedir.

Aslında devletin bu ülkelerde görece olarak daha büyük olduğu hâlbuki STK'ların görece olarak önemsiz olduğu görülebilir. Buna göre, zayıf toplulukların kamu politikasında iyi yansıtılmadığı heterojen toplumlarda, bu topluluklar kendi çıkarlarına daha fazla hizmet etmek için devlete baskı yaparak ortak hedefte kendi kendilerini organize edecekler ve STK çatısı altında bir araya geleceklerdir.

2.2.2. İşlem Maliyeti Teorisi

Coase, niçin bir firmanın kendi içinde olmasından ziyade işi dışarıya yaptırdığının cevabını arar. Buna göre bir örgüt genişledikçe, artan bürokrasi gibi ilave işlemin yönetiminin maliyeti yükselir. STK'lar, firmalardan farklı teşvikler altında faaliyet gösterir. Bilhassa, kaliteyi düşürmek, söz verilen hizmet parametrelerini yerine getirmemek veya kârı artırmak için hizmetleri homojenize ederek üretim maliyetini düşürme zorunluluklarıyla yüzleşmezler. Devlet firmalardan ziyade STK'larla sözleşme imzalayarak farklı, ihtiyaca cevap veren toplum hizmetlerini sağlamakla birlikte daha düşük izleme ve sözleşme yaptırım maliyetleriyle karşılaşır.

STK'lar daha etkili, esnek, kişisel, daha kaliteli, daha bütünsel hizmet sunucuları olarak kabul edilirler ancak devlet mürif, standartlaşmış hizmetler sunan, kişisel olmayan, esnek olmayan ve parçalanmış hizmet sunucusu olarak görülür. İşlem maliyeti teorisi açısından, devlet için temel nitelikte olmayan faaliyetlerin finansman desteği sağlanarak STK'lara devredilmesi devlet için daha etkili olacaktır. Bu yolla, kamu sektörü başlangıç maliyetlerinden, personel düzenlemelerinden sakınmak gibi birçok avantaja sahip olacaktır.

İşlem maliyeti teorisinin diğer yönü piyasa işlemini etkili olarak yürütmek için bir örgütün ihtiyaç duyduğu bilgiye ilişkindir. Devlet sadece daha ucuz olduğu için değil ayrıca vatandaşlarının farklı tercihlerine karşılık vermede hizmetlerini farklılaştırabilmesi nedeniyle dışarıdan hizmet alımını seçebilir.

2.2.3. Sözleşme Başarısızlığı Teorisi

Henry Hansmann tarafından geliştirilen sözleşme başarısızlığı teorisi; STK'ların, tüketiciler ve üreticiler arasında bilgi asimetrisi durumu olduğunda hizmetleri sunmak için etkili bir araç olarak seçildiğini ileri sürer. Bilgi asimetrisi, kâr amaçlayan bir

şirketin kendi lehine tüketicinin bilgi sahibi olmamasından yararlanmasını sağlayabilecektir. STK'lar bu durumda daha etkili gözükürler çünkü kâr dağıtma sınırlaması gönüllü kuruluşların tüketicileri kandırmaya yönelmesini azaltır, bu durum onları daha güvenilir kılar.

Devleti STK'larla kamu hizmetleri sözleşmesine iten önemli bir faktör, devletin izleme maliyetini azaltmasına izin verecek benzer etik ve değerleri paylaşma inancıdır. Devletin gönüllü kuruluşlarla ilişkiye girmesinde temel mantık program sunumunda etkililiktir.

STK'lar eşitlik ve hesap verilebilirlik açısından devletle aynı gerekliliklere maruz kalmaz ve kısaca daha az bürokratik ve daha fazla esnektir. Dahası, STK'lar sıklıkla devlet ve piyasa odaklı hizmet sağlayıcılarından daha fazla güvenilir olarak algılanır. Bunun nedeni, özellikle kamuya hizmet etme inancında olan ve değerlere sahip STK'ların yönetici ve liderlerin varlığı ile kâr dağıtma sınırlaması ve insani ve diğer kâmlar varsayımıdır.

2.2.4. Gönüllü Sektör Yetersizliği Teorisi

Piyasa yetersizliği ve devletin yetersizliğinin yanı sıra gönüllü sektörün de doğal olarak yetersizlikleri bulunmaktadır. Gönüllü sektör yetersizliği devlet ve diğer aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılığı vurgulamaktadır. Bu yetersizlik STK'ların çözüm için gerekli ölçekte sosyal bir probleme değinmek veya bir hizmeti yeterince sağlayamama durumunu ifade eder. Ekonomik ifadeyle, gönüllü yetersizlik uzun bir zaman periyotunda ihtiyaç duyulan kaynakları sağlamada STK'ların yetersizliğini ifade eder. Semaye piyasasında fonları artıramayacağı ve vergi koyamayacağı için STK'lar faaliyetleri için yetersiz olabilecek gönüllü katkılara dayanırlar.

Devletin gönüllü sektörü desteklemesini meşrulaştıran gönüllü sektörün yetersizliklerini şu başlıklar altında toplamaktadır:

2.2.4.1. Yardım ve hayır yetersizliği:

Gönüllü sistemin, işlem maliyetini azaltmada ki avantajları ve anlamlı bir sosyal sorumluluk ve meşruluk oluşturmada- ki avantajlarına rağmen, kamusal mal ve

hizmetlerin sunu- munda gönüllü sistemin temel eksikliği ilerlemiş bir sanayi toplumunun temel insani problemleriyle mücadele etmek için hem yeterli hem de yeterince güvenilir ölçekte kaynaklar oluşturmada yetersiz kalmasıdır.

Yardım ve hayır yapmada seçicilik (Philanthropic particularism): Gönüllü sektörün yetersizliğinin kaynaklarından birisi de sadece belirli bir topluluğa veya topluluklara hizmet et- mesidir. Gönüllü kuruluşlar yeterli kaynaklara sahip olsalar bile, ihtiyaç duyulan kaynakların yönetimindeki kişiler bu kaynakları toplumun bütün kesimlerine eşit biçimde dağı- tamaz. Hem sadece belirli bir topluluğa hizmet etme hem de belirli bir topluma öncelik verme hizmetlerin kapsama alanında ciddi boşluklara yol açar, ayrıca benzer hizmetlerin aynı yerlere tekrar yapılmasına yol açabilir.

2.2.4.2. Yardım ve hayır paternalizmi:

Özel sektör yardımları gönüllü sektörün tek geliriye, yardım ve hayır kaynaklarının kontrolünde bulunan kişiler sektörün ne yaptığını ve kimlere hizmet verdiğini belirleyebilir. Sektörün doğası böylece bir bütün olarak toplumun tercihleriyle değil zengin üyelerinin tercihlerine göre şekillenir. Bu anlayışta, yardım bir hak olarak değil, lütuf olarak görülür.

2.2.4.3. Yardım ve hayır amatörlüğü:

Gönüllü sistemin bir problemi de insani problemlerle mücadele etmek için amatör yaklaşımların olmasıdır. Bu paternalizmin bir yansımasıdır.

2.3. Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Vakıflar

Sivil toplum kuruluşlarından birisi olarak vakıflar, antik çağa kadar uzanan bir tarihe ve geleneğe sahiptir. Vakıf; vakfedenin iradesi ve isteğiyle kurulan gönüllü kuruluşlardır. Vakıflar; devletin yeterince hizmet sunamadığı alanlarda hizmet sunmakta, kaynakların adil bir şekilde dağılımına yardımcı olmakta ve kültürel mirası korumaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, vakıflar çoğulculuğun artmasına yol açarak devlet karşısında sivil özgürlükleri korumaktadır.

Vakıflar; değer odaklı motivasyonlar, araçsal motivasyonlar, çevre baskısı ve şahsi duygularla ortaya çıkabilmektedir. Aşağıdaki tabloda bu başlıklara yer verilmektedir:

Tablo 2-Vakıf Kurma Saikleri

Değer Odaklı Saikler	Araçsal Saikler	Denklerin Baskısı	Şahsi Duygular
*Diğerlerinin refahı için kaygı, sosyal sorumluluk *Dinî miras *Topluma borcunu geri ödeme arzusu *Belirli faaliyet ve konularla kaygı *Belli bir coğrafi yere karşı yükümlülük	*Diğer yardım opsiyonlarıyla karşılaştırıldığında vakıfların esnekliği *Vergi teşvikleri *Hayır yapmayı kurumsal hâle getirmek *Anısal saikler *Ailede oluşmuş yardım geleneği *Kendi adına bir hatıra bırakma arzusu *Aile kurumu oluşturma arzusu *Mirasçısının olmaması	*Eşitlerinden sosyal baskı *Moda	*Varlıklar üzerinde bazı kontrol şekilleri kurmak *Bir vakıf oluşturmanın kişisel tatmini

Kaynak: Ostrander ve Schervish, 1990

Vakıflar bir kamu amacına hizmet eden beş temel özelliğe sahip özel varlıklardır. Buna göre vakıflar:

- 1) Mal temelli bir kurumdur. Vakıf, orijinal bir senede dayanmalıdır. Doğal olarak kurulan bir örgüte, görece kalıcılık ve amaç veren bir vakıf beratı vardır.
- 2) Özel bir kurumdur. Vakıflar kurumsal olarak devletten ayırılırlar ve yapısal olarak kamu kurumlarından ayrı olma açısından kamu dışıdır. Bu nedenle, vakıflar devlet otoritesi uygulamazlar ve doğrudan çoğunluk kontrolü dışındadırlar.
- 3) Kendi kendini yönetir. Bazı özel vakıflar sıkı biçimde ya kamu kurumları tarafından ya da diğer kurumların parçası olarak ticari kuruluşlar tarafından kontrol edilirler
- 4) Kâr dağıtmaz. Vakıflar varlıklarının kullanımından veya ticari faaliyetler tarafından oluşturulan geliri sahiplerine, aile üyelerine, mütevellilere veya yöneticilerine geri

döndürmez. Bu anlamda, vakıflarda ticari kaygılar öncelikli değildir.

5) Kamu amacı güden bir tüzel kuruluştur.

Günümüzde vakıflar; eğitim ve kültürden, bayındırlık hizmetlerine, çevre ve sağlıktan afet hizmetlerine kadar birçok farklı alanda faaliyet göstermektedir.

Vakıflar faaliyet türüne göre şu başlıklar altında toplanabilir:

a) *Hibe veren vakıflar*: Bu vakıflar belirli amaçlar için öncelikle hibe dağıtan kuruluşlardır. Ford, Carnegie, Kellogg gibi milyon dolarlık vakıflar olduğu gibi çok küçük aile vakıfları da olabilmektedir.

b) *Operasyon vakıfları*: Bilhassa kendi program ve projelerini işleten vakıflardır. New York'ta Russell Sage Vakfı (sosyal bilim araştırması), Fransa'da Institut Pasteur (kimya) ve Portekiz'de Calouste Gulbenkian vakfı bunlardan bazılarıdır. Çoğu vakıf para dağıtımını ve aynı yardımda bulunmasına rağmen vakıflar, hastaneler, yetimhaneler, okullar ve üniversiteler gibi kurumları da işletmektedirler.

c) *Ticari vakıflar*: Birçok alt türde ticari vakıf vardır. En öne çıkan türü şirket ilişkili veya şirket destekli vakıftır. Bunlar arasında IBM vakfı, Agnelli Vakfı gibi vakıflar bulunmaktadır.

ç) *Toplum vakıfları*: Kişisel, ticari ve kamusal kaynaklardan elde edilen mal varlıklarını ve gelirlerini belirli toplumsal amaçlar için havuzda biriktiren hibe veren örgütlerdir. Toplum vakıfları kendilerini büyük devletten kaçınmak, vergi yükünü azaltmak, küresel kapitalizmi insanileştirmek ve temel olarak yerel kontrolü korumak ve hatta güçlendirmek için yerel araçlar olarak sunarlar.

d) *Devlet sponsorluğundaki veya devletin kurduğu vakıflar*: Bağışları veya operasyonel harcamaları yüksek derecede kamu desteğine sahip veya kamu ayrıcalığıyla oluşturulan yapısal operasyonel tanıma uyan vakıflardır.

Vakıflar farklı fonksiyonlar üstlenmektedir. Vakıflar, gelirin maddi durumu iyi olanlardan kötü olanlara doğru yeniden dağıtımına yardımcı olarak vergileme sistemine katkıda bulunur. Vakıflar piyasa ve devlet kurumlarının yapabileceğinden daha etkili

biçimde hayır fonlarını biriktirir ve hizmetlerini sunar. Vakıflar piyasanın şartlarıyla ve politik sürecin sınırlamalarıyla sınırlanmaksızın arzu edilen değişim süreçlerini başlatabilir ve değiştirebilir. Vakıflar düşüncede farklılığı ve çeşitliliği artırır.

Vakıflar iyi oluşturulmasına ve çoğulculuğu koruyabilmesine ve böylelikle toplumların problem çözme kapasitelerini artırabilmesine rağmen, yeniden dağıtımcı, etkili ve değişim odaklı olmayabilir veya etkisi sınırlı olabilir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'na göre vakıflar "gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları" olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, Selçuklu ve Osmanlı döneminden bugüne kadar yaşayan güçlü bir vakıf geleneğine sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde adalet, güvenlik ve özgürlük haricinde eğitimden sağlığa kadar günümüzde devletin üstlendiği birçok toplumsal hizmet vakıflar tarafından üstlenilmiştir. Günümüzde de Türkiye'de bulunan vakıflar eğitimden, sağlığa, kültür ve sanattan yardım faaliyetlerine kadar farklı alanlarda faaliyetler göstermektedir.

Anayasa dâhil birçok kanun ve mevzuat hükmünde vakıfları ilgilendiren hükümler yer almaktadır. Anayasa'nın Dernek Kurma Hürriyeti başlıklı 33'üncü maddesinin son cümlesinde "Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır" denilmektedir. Türk Medeni Kanunu'nun 101'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında "vakıflarda üyelik olmaz" hükmü Anayasadaki bu ibareye dayanılarak Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmiştir. Buna göre vakıf senedinde üyeliğe ilişkin hüküm bulunan vakıflara üye olunabilmektedir.

Vakıflarla ilgili düzenlemeler 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun üçüncü bölümünde yer almaktadır. Kanunda vakıfların tanımı, kuruluşu ve işleyişine dair hükümler bulunmaktadır. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu "Vakıfların yönetimi, faaliyetleri ve denetimine, yurt içi ve yurt dışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili, muhafazası, onarımı ve yaşatılmasına, vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinin sağlanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi; Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu ile müdürlüğün teşkilat, görev, yetki ve

sorumluluklarının düzenlenmesi” amacıyla çıkarılmıştır. Bu Kanuna göre Türkiye’de vakıfların yönetiminden, gözetiminden, denetiminden ve temsilinden sorumlu kurum Vakıflar Genel Müdürlüğüdür. Vakıflar Kanunu’nda vakıflar; mazbut, mülhak ve yeni vakıflar, cemaat ve esnaf vakıfları başlıkları altında tanımlanmaktadır. Mazbut ve mülhak vakıflar 1935 tarihli Türk Medeni Kanunu’ndan önce kurulan vakıflardır. Mazbut vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Mülhak vakıflar ise vakfedenlerin soyundan gelen kişilerin yönettiği vakıflardır. Cemaat vakıfları ise Türkiye’de yaşayan gayrimüslim cemaatlere ait vakıflardır. Esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıflar esnaf vakfi olarak adlandırılmaktadır. Yeni vakıflar ise Türk Medeni Kanunu’na göre kurulan vakıflardır. Yeni vakıflardan bazıları devlet tarafından kurulmaktadır. Bu vakıflar ise kamu vakıfları olarak adlandırılmaktadır.

Vakıflar Kanunu’na göre karşılıklılık esasına dayalı olarak yabancılar da Türkiye’de vakıf kurabilmektedir. Merkezleri yurt dışında bulunan yabancı vakıflar, Dernekler Yönetmeliği’nin 22’nci maddesine göre “uluslararası alanda iş birliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşulu ile Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, Bakanlığın izniyle Türkiye’de doğrudan faaliyette bulunabilir, temsilcilik kurabilir, şube açabilir, üst kuruluşlar kurabilir, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilir veya kurulmuş vakıflarla iş birliği yapabilirler. Bu vakıflar, Medeni Kanun hükümlerine göre kurulan vakıflar hakkında uygulanan mevzuata tabidir” denilmektedir. Buna göre Yabancı vakıflar 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na tabi olmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre **2016 yılı** itibariyle vakıfların türlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3-Vakıfların Türlerine Göre 2016 yılı Vakıf Sayısı

Vakıflar	Toplam Sayı
Mülhak	262
Cemaat	167
Esnaf	1
Yeni Vakıf	5100

Yurtdışında Kurulan Vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye'deki Şube/Temsilcilik Sayısı	22
---	----

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2016

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye'de vakıfların çok büyük bir kısmını yeni vakıflar oluşturmaktadır. Yeni vakıflara ilişkin temel veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4-Yeni Vakıflara İlişkin Veriler

		2012	2013	2014	2015	2016
Vakıflarda üyelik	Gerçek kişi sayısı	1.165.166	1.064.795	1.091.481	1.146.370	1.219.614
	Tüzel kişi sayısı	24.668	54.052	59.301	31.312	27.927
Üyesi Olan Vakıf Sayısı	Üyeleri sadece gerçek kişi	2.895	2.978	3.077	3.152	3.000
	Üyeleri sadece tüzel kişi	167	149	143	154	140
	Üyeleri gerçek ve tüzel kişilerden oluşan	647	628	652	635	597
Ücretli çalışan personel sayısı		16.039	17.214	16.845	17.107	17.093
Ücretli çalıştıran vakıf sayısı		1.839	1.871	1.897	1.924	1.861
Gönüllü çalışan personel sayısı		1.007.156	1.107.849	1.021.858	1.021.710	1.025.538
Gönüllü personel çalıştıran vakıf sayısı		623	613	605	601	612
Vakıflarca		354	321	305	378	311

gerçekleştirilen uluslararası faaliyet sayısı					
Uluslararası faaliyetlerde bulunan vakıf sayısı	132	129	124	125	131
İşletme Esasına Göre Defter Tutan Vakıf Sayısı	730	773	814	855	871
Bilanço Esasına Göre Defter Tutan Vakıf Sayısı	3.824	3.880	3.970	4.048	3.928

Kaynak: *Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2017*

2.4. Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Türkiye’de Dernekler

Türkiye’de STK’lar denilince dernekler ilk akla gelen kurumlardandır. Türkiye’de dernekleşme ve dernekçiliğin gelişimi daha çok 19 ve 20’nci yüzyılda yaşanan gelişmelerin sonucudur. Dernekler hukukuna ilişkin ilk düzenlemelere Fransız Dernekler Kanunundan ilham alarak hazırlanan 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu’nda yer verilmiştir. Cemiyetler Kanunuyla birlikte bugün de varlıklarını sürdüren birçok cemiyet kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra İsviçre Medeni Kanun’u dikkate alınarak hazırlanan 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu’nda cemiyetlere ilişkin hükümler bulunmaktadır. 1938 yılında Cemiyetler Kanunu çıkarılmış ve sonrasında 1972 yılında 1630 sayılı Dernekler Kanunu çıkarılmıştır. 1983 yılında 2908 sayılı Dernekler Kanunu çıkarılmış ve bugünkü Dernekler Kanunu 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de derneklerle ilgili özellikle 1980 sonrasında ciddi gelişmeler yaşanmış ve Avrupa Birliği reformlarının da etkisiyle derneklerin yasal mevzuat sıkıntılarının pek çoğu giderilmiştir. Bununla birlikte kurulan derneklerden bazılarının faaliyetlerini aktif olarak sürdüremeyerek feshedildiği görülmektedir.

Derneklerin varlığı ve işleyişine ilişkin gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuatta birçok düzenleme bulunmaktadır. Anayasa’nın dernek kurma hürriyeti başlıklı 33’üncü maddesinde “Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır” denilmektedir. Bu maddeye göre dernek kurma ve derneğe üye olma ve üyelikten

ayrılma Anayasa ile güvence altında alınan bir haktır.

Türkiye'nin onayladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin dernek kurma ve toplantı özgürlüğü başlıklı 11'inci maddesinin ilk fıkrasında ise "Herkes asayişini bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir" denilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 20'nci maddesinin 1'inci ve 2'nci fıkralarında "Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz" denilmektedir.

Derneklerin işleyişini mevzuatta düzenleyen birçok kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 56'ncı maddesinde dernekler "Gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları" olarak tanımlanmaktadır. Aynı Kanun'un 57'inci maddesinde "Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Dernek kurucularının fiil ehliyetine sahip olması gerekir" ifadeleri yer almaktadır. 58'inci madde de ise "Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Dernek tüzüğünde derneğin adı, amacı, gelir kaynakları, üyelik koşulları, organları ve örgütü ile geçici yönetim kurulunun gösterilmesi zorunludur. Dernek tüzüğü, kanunun emredici hükümlerine aykırı olamaz. Dernek tüzüğünde düzenlenmemiş konularda kanun hükümleri uygulanır." denilmektedir.

Derneklerle ilgili en geniş düzenlemeler 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda yer almaktadır. Bu Kanun'un 1'inci maddesinde "Bu Kanunun amacı; dernekler, dernek şube veya temsilcilikleri, federasyonlar, konfederasyonlar ve yabancı dernekler ile merkezleri yurt dışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye'deki şube veya temsilciliklerinin yasak ve izne tâbi faaliyetlerini, yükümlülüklerini, denetimlerini ve uygulanacak cezalar ile derneklere ilişkin diğer hususları düzenlemektir." denilmektedir. Kanunun tanımlar başlıklı 2'nci maddesinde dernek "Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları"

olarak ifade edilmektedir. Bu Kanun'un dernek görevlileri ve ücretleri başlıklı 13'üncü maddesinde "dernek hizmetleri gönüllüler veya yönetim kurulu kararı ile göreve başlatılan ücretliler aracılığıyla yürütülür" denilmektedir.

Derneklerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere 2003 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde ana hizmet birimi olarak Dernekler Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Daha öncesinde derneklerle ilgili iş ve işlemler Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde dernekler birimince yerine getirilmekteydi. Dernekler Kanunu'na göre derneklerin il ve ilçelerde iş ve işlemlerini yürütmek üzere illerde valilikler bünyesinde il dernekler müdürlüğü, ilçelerde ise kaymakamlıklar bünyesinde dernekler büro şefliği kurulmuştur.

Derneklerden bazıları kamuya yararlı dernek statüsünde faaliyet göstermektedir. Devlet Denetleme Kurulunun kamuya yararlı dernekler ile ilgili yaptığı çalışmada kamuya yararlı dernek statüsü verilmesinde bazı ülkelerde vergi makamları (Almanya gibi), bazılarında ilgili mahkemeler (Macaristan gibi) veya Adalet Bakanlığı gibi kamu kurumları (Bulgaristan) yetkilidir. İngiltere gibi ülkelerde ise bağımsız kurumlar bu yetkiye sahiptir. Dernekler Kanunu'nun 27'nci maddesinde "Kamu yararına çalışan dernekler, ilgili bakanlıkların ve Maliye Bakanlığının görüşü üzerine, İçişleri Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir. Bir derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılabilmesi için, en az bir yıldan beri faaliyette bulunması ve derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek üzere giriştiği faaliyetlerin topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte ve ölçüde olması şarttır. Kamu yararına çalışan dernek statüsünün kazanılması, kaybedilmesi ve gerekli belgeler ile diğer esas ve usuller yönetmelikte düzenlenir" denilmektedir.

Kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahip olmak bazı imtiyaz, istisna ve ayrıcalıklar getirmektedir. Dernekler Kanunu'nun 27'nci maddesinde "Kamu yararına çalışan derneklerin mallarına karşı suç işleyenler Devlet malına karşı suç işlemiş gibi cezalandırılır" denilerek buradaki malların kamusalılığı ifade edilmektedir. Bu derneklerin yönetici ve deneticilerinin Mal Bildiriminde Bulunması Hakkında Kanun'a göre mal bildiriminde bulunması zorunludur.

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığının verilerine göre Türkiye’de faal derneklerin sayısı 2018 yılı Ocak ayı itibariyle 112.000 rakamına yaklaşmıştır. TÜİK verilerine göre 31 Aralık 2016 tarihi itibariyle Türkiye nüfusunun 79 milyon 814 bin 871 kişi olduğu dikkate alındığında 712 kişiye bir dernek düştüğü görülmektedir.

Faal 112.000 dernekten 390 tanesi kamuya yararlı dernek statüsüne sahiptir. Diğer taraftan, Dernekler Dairesinin 2014 yılı Türkiye toplam nüfusunu dikkate alarak yaptığı çalışmada derneklere üye vatandaş sayısının 10,969,533 olduğunu ve derneklerde kadın üye yüzdesinin yüzde 2,92 ve erkek üye yüzdesinin 11,39 olduğu görülmektedir.

2016 yılında Derneklerde çalışan sayılarına bakıldığında maaşlı çalışan sayısının 37.157 ve gönüllü çalışan sayısının 17.511 olduğu görülmektedir.

Dernekler 21 farklı alanda faaliyet göstermektedir. Aşağıdaki tabloda derneklerin faaliyet sahaları ve bu faaliyet sahalarındaki dernek sayıları yer almaktadır:

Tablo 5-Derneklerin Faaliyet Sahaları

Dernek Faaliyet Sahası	Sayısı
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	34.886
Spor ve Spor ile ilgili Dernekler	22.337
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	18.116
İnsani Yardım Dernekleri	5.627
Eğitim Araştırma Dernekleri	6.030
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	5.619
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	2.516
Çevre, Doğal Hayat ve Hayvanları Koruma Dernekleri	2.278
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	2.525
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	1.726
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	2.310
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1.498
Engelli Dernekleri	1.378
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	1.163

Düşünce Temelli Dernekler	1.172
Uluslararası Teşekküller ve İş birliği Dernekleri	639
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	693
Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri	625
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	319
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	367
Çocuk Dernekleri	16

Kaynak: Dernekler Dairesi, 2018

Yukarıdaki tablo dikkate alındığında faaliyet sahasına göre dernek sayılarına bakıldığında ilk üç sırayı mesleki ve dayanışma dernekleri, sporla ilgili dernekler ve dinî amaçlı kurulan dernekler oluşturmaktadır.

2.5. STK'ların Finansman Yapısı

STK'lar özel firmalar ve kamu kurumları misyon ve hedeflerini başarmak için kaynakları nasıl alabiliriz sorusuyla yüzleşirler. STK'lar sadece belirli bir kaynaktan gelen fona bağlı değildir. Temel olarak kazanılan gelire dayanan özel sektörün ve esasen vergi yoluyla fonlanan kamu kurumların aksine, çoğu KGK farklı gelir akımlarının bir karışımıdır. STK'ların gelirleri vergiler veya karlardan ziyade üyeler ve destekçilerin katkılarından gelmektedir. STK'lar doğal olarak kaynak yetersizlikleriyle yüzleşebilmektedirler. Farklı fonlardan beslenmek yerine tek bir fondan beslenen STK'lar zamanla başlıca gelir kaynağının davranışı ve yapısını yansıtacaktır. Daha çok devlet fonlarına dayanan STK'lar zamanla kamu kuruluşuna benzeyecektir. Kazanılan gelire dayanan STK'lar piyasa firmalarına benzeyecektir.

Bu kuruluşlar hizmetlerini yerine getirebilmek için özel işletmeler kurup kendi kaynaklarını oluşturabilir, devlet finansmanını kullanabilir veya üyeler ve yardımseverlerden gelen gönüllü katkıları kullanabilirler. Ayrıca ürettiklerinden gelir elde ederek varlıklarını sürdürebilirler.

STK'lar yapı olarak işletmeler ve kamu kurumlarından ayrılmakla birlikte bazı özellikleri paylaşır. STK'lar herhangi bir işletme gibi gelir ve giderini gösteren hesap

defteri tutarlar. Bir kısım STK'lar kar elde etseler bile bu kâr payı olarak dağıtılmaz.

STK'ların hizmetlerini sunabilmesi ve hak arama ve bağımsızlıklarını koruması finansal bağımsızlıkları ve politik bağlantı dereceleriyle yakinen ilişkilidir. Birçok çalışmada güçlü bir finansman temeline sahip STK'ların daha büyük olasılıkla bağımsızlığını koruyabileceği ve formal politika yapım süreçlerini etkileyebileceği sonucuna varılmaktadır.

Amerika, Birleşik Krallık, Kanada, Japonya, Almanya gibi pek çok ülkede gönüllü sektör sürekli ve önemli biçimde finansman için devlete dayanır. Amerikan örneğine bakıldığında tarihsel olarak hem liberal hem de muhafazakârların tek başına kamu mal ve hizmetlerinin sunumu için devlet yapısına dayanmada isteksiz olduğu görülmekle birlikte İkinci Dünya Savaşından beri, STK'lara devlet finansmanı istikrarlı biçimde artış göstermiştir.

Devletin STK'ları finansal olarak desteklemesi için farklı enstrümanlar bulunmaktadır. Devletin finansal destekleri; hibeler, vergi muafiyetleri, sözleşmeler, kuponlar ve krediler yoluyla gerçekleşir. Genel olarak, eğer devlet belirli bir STK ile ortak bir menfaati paylaşırsa, finansal destek sağlamaya ve ayrıca örgüt üzerinde büyük kontrol harcamaya meyilli olacaktır. Aksine, eğer devlet bir STK ile ortak menfaat paylaşmazsa, STK önemszenmeyebilir, yasal statüsü reddedilebilir, hibe ve sübvansiyonlar için göz önüne alınmayabilir veya lehte vergi yaklaşımı olmayabilir.

Bugün devletin STK'lara tanıdığı imtiyazlı statü tartışılmaktadır. Bir bakış açısına göre devlet STK'lara verdiği imtiyazlardan çekilmeli ve daha serbest bir piyasa yaklaşımına izin vermelidir. Diğer bir bakış açısına göre ise STK'ların faydalı işler yaptığı ve sürekli devlet desteğini hak ettiği ileri sürülür. Bu nedenle, gönüllü sektöre sürekli veya artan devlet desteği STK'ların sağladığı ortak faydaları korumak için çok önemlidir. Devletin STK'ları desteklemesine ilişkin diğer bir görüşte devlet ve STK'ların karşılıklı bağımlı olması ve kalması gerektiği ileri sürülmektedir.

STK'lar devletin dışında da finansman sağlamaya çalışmaktadırlar. İlk olarak bazı STK'lar gönüllü üyeliklerden (*subscription*), özel bağışçılardan ve bağışlardan finansmanını sağlarlar. İkinci olarak, fon tiplerini dikkate almaksızın çoğu STK belirli

bir kaynağa bağımlılığı azaltmak için kaynakların yeterli farklılığını korur. Üçüncüsü, finans sağlayanların neler yapılacağını dikte ettirmesinden ziyade bazı STK'lar amaçlarını paylaşan finansörler arayarak bunu tersine çevirebilir.

Türkiye'de dernek ve vakıflara ilişkin birçok mali düzenleme bulunmaktadır. Mali düzenlemeler genel olarak yardımlar, vergiler ve hibeler olmak üzere üç başlıkta toplanabilir.

2.5.1. Türkiye'de Vakıf ve Derneklere Yardımlar

Dernekler ve vakıflara yardıma ilişkin mali düzenlemelerin ilki yardım alma ve yardım toplama başlıkları altında toplanabilir. 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun bütçelerden yardım yapılması başlıklı 29'uncu maddesinde "Gerçek veya tüzel kişilere kanuni dayanağı olmadan kamu kaynağı kullandırılmaz, yardımda bulunulamaz veya menfaat sağlanamaz. Ancak, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçelerinde öngörülmüş olmak kaydıyla; kamu yararı gözetilerek dernek, vakıf, birlik, kurum, kuruluş, sandık ve benzeri teşekküllere yardım yapılabilir" denilmektedir. 5018 sayılı Kanun'un bu maddesine dayanılarak Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır.

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu ile yardım toplamaya yetkili kişi ve kuruluşlar ve bunların hangi amaçla yardım toplayabilecekleri belirlenmekte, yardımın toplanmasına, kullanılmasına ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir. Ancak dernekler ve bunların üst kuruluşlarına ve bağış kabulüne yetkili vakıflara kendi statülerine göre üyeleri ve diğer kişiler tarafından yapılacak bağış ve yardımlarla bunların öz kaynaklarından sağlayacakları gelirler, bu Kanunun kapsamı dışındadır. Kamu yararına uygun olarak, amaçlarını gerçekleştirmek, muhtaç kişilere yardım sağlamak ve kamu hizmetlerinden bir veya birkaçını gerçekleştirmek veya destek olmak üzere dernekler ve vakıflar yardım toplayabilirler. Bu Kanun'a göre kişiler ve kuruluşlar, yetkili makamdan izin almadan yardım toplayamazlar. Kamu yararına çalışan dernek ve vakıflardan hangilerinin izin almadan yardım toplayabilecekleri, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenmektedir. Dernekler Dairesi Başkanlığı verilerine göre izin almadan yardım toplamaya yetkili dernek ve

vakıfların adedi 20 ile sınırlıdır. Kamuya yararlı dernek sayısının 390 olduğu ve vergi muafiyeti olan vakıf sayısının 265 olduğu dikkate alındığında bu oranın yüzde 3 olduğu görülmektedir.

2.5.2. Türkiye’de Vakıf ve Derneklerin Vergi Statüsü

STK ve devlet iş birliğinin mali düzenlemelerinin bir diğeri vergi düzenlemeleridir. Dernek ve vakıflar finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla birtakım vergi istisnaları ve muafiyetlerinden yararlanmaktadır. Gelirlerinin en az üçte ikisini nevi itibarıyla genel ve özel bütçeli idarelerin bütçeleri içinde yer alan bir hizmetin veya hizmetlerin yerine getirilmesini amaç edinmek üzere kurulan vakıflar ile münhasıran devlet üniversitelerinin faaliyetlerinin devam ettirilmesi ve desteklenmesi amacıyla kurulan vakıflara Maliye Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınabilmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2016 yılı verilerine göre toplam yeni vakıf sayısının 5100 olduğu ve yukarıda bahsedildiği üzere vergi muafiyeti olan vakıf sayısının 265 olduğu dikkate alındığında bu oranın yüzde 5 olduğu görülmektedir. Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın 2018 yılı verilerine göre faal dernek sayısının 112.000 ve kamuya yararlı dernek sayısının 390 olduğu dikkate alındığında derneklerin sadece binde 3’ü vergi muafiyeti kapsamındadır. Bu rakamlara göre vergi muafiyet ve istisnasından yararlanan dernek ve vakıfların oranı görece olarak çok küçüktür.

Kamuya yararlı dernek sayısının 390 olduğu ve vergi muafiyeti olan vakıf sayısının 265 olduğu dikkate alındığında bu oranın yüzde 3 olduğu görülmektedir.

Maliye Bakanlığı tarafından 2012 yılında hazırlanan vakıfların vergilendirilmesi rehberi ve derneklerin vergilendirilmesi rehberinde 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 1’inci maddesine dayanılarak dernek ve vakıfların kurumlar vergisi mükellefleri arasında sayılmadığı, aynı maddenin (ç) bendi ile vakıf ve derneklere ait iktisadi işletmelerin kurumlar vergisi mükellefiyeti kapsamına alındığı belirtilmektedir. Dernekler, Gelir Vergisi Kanunu’nun 94’üncü maddesinde nakden veya hesaben ödeme yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecbur tutulanlar arasında sayılmıştır. Gelir Vergisi Kanunu’nun 94’üncü maddesinin

(5/b) bendinde, vakıflar (mazbut vakıflar hariç) ve derneklere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden gelir vergisi tevkifatı yapılacağı hükme bağlanmıştır.

Mevzuatta kamu yararına çalışan dernekler ve vergiden muaf tutulan vakıflara tanınan istisna ve muafiyetlere aşağıdaki tabloda yer verilmektedir:

Tablo 6-Kamu Yararına Çalışan Dernekler ve Vergiden Muaf Vakıflara Tanınan İstisna ve Muafiyetler

Kanun adı	Kanun maddesi	Açıklama
3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu	17'inci maddenin 1 ve 2'inci fıkrası	Kültür ve Eğitim Amacı Taşıyan İstisnalar ve Sosyal Amaç Taşıyan İstisnalar fıkrasında belirtilen kapsamdaki mal ve hizmet teslimleri Katma Değer Vergisinden istisna tutulmuşlardır.
193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu	89'uncu maddesinin 4'üncü fıkrası	Gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden kamu yararına çalışan dernekler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara yıllık toplamı beyan edilecek gelirin % 5'ini (kalkınmada öncelikli yöreler için % 10'unu) aşmamak üzere, makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar vergi matrahından indirilebilmektedir.
	89'uncu maddenin 7'inci fıkrası	Bu fıkra kapsamındaki faaliyetlerine ilişkin harcamalar ile bu amaçla yapılan her türlü bağış ve yardımların % 100'ü (Bakanlar Kurulu, bölgeler ve faaliyet türleri itibariyle bu oranı yarısına kadar indirmeye veya kanuni oranına kadar çıkarmaya yetkilidir) matrahtan indirilebilmektedir.
7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu	3'üncü maddenin (a) bendi ile 4'üncü maddenin (k) bendi	-Umuma yararlı cemiyetler veraset ve intikal vergisinden muafır. -Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara kuruluşu için veya kurulduktan sonra tahsis olunan mallar veraset ve intikal vergisinden müstesnadır.
1319 sayılı Emlak Vergisi	4/e ve 4/m fıkraları	Kamu menfaatlerine yararlı derneklere ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ait binalar (Vakıf senedindeki cihete tahsis edilmek şartıyla) kiraya verilmemek şartıyla bina

Kanunu		vergisinden muaftır.
488 sayılı Damga Vergisi kanunu	Ekli 2 Sayılı Tabloya (Damga vergisinden istisna edilen kâğıtlar başlıklı) ekli 2 sayılı tablo	Genel menfaatlere yararlı derneklerin her türlü işlemlerinde düzenlenen ve Damga Vergisi bu teşekküller tarafından ödenmesi gereken kağıtlar. Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıfların kuruluş işlemlerinde düzenlenen her türlü kağıtlar damga vergisinden muaftır.
492 sayılı Harçlar Kanunu	59/b fıkrası	Kamu menfaatlerine yararlı dernekler ile Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıfların iktisap edecekleri gayrimenkullerin ve sair ayni hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleriyle bu dernek ve vakıflara ait tesislerin ve bu tesislerin sonradan iktisap edecekleri gayrimenkullerin ve sair ayni hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleri ve bunların terkinleri) amir hükümleri doğrultusunda belirtilen iş ve işlemlerinde harç ödemesinden istisna tutulmuşlardır.
492 sayılı Harçlar Kanunu	59/b fıkrası	Kamu menfaatlerine yararlı dernekler ile Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıfların iktisap edecekleri gayrimenkullerin ve sair ayni hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleriyle bu dernek ve vakıflara ait tesislerin ve bu tesislerin sonradan iktisap edecekleri gayrimenkullerin ve sair ayni hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleri ve bunların terkinleri harçtan müstesnadır.

Kaynak: *Gelir İdaresi Başkanlığı, Vakıfların Vergilendirilmesi Rehberi, 2012.*

2.5.3. Vakıf ve Derneklere Verilen Hibeler

Türkiye’de gönüllü kuruluşlar ve devlet iş birliği kapsamında mali düzenlemelerin üçüncüsü kamu kurum ve kuruluşları tarafından dernek ve vakıflara verilen hibe desteklerine ilişkin düzenlemelerdir. Gönüllü kuruluşların yürüttükleri proje ve faaliyetler için kamu bütçesinden tahsis edilen hibe destekleri yerel, bölgesel, ulusal veya uluslararası faaliyetler için kullanılabilir. Bu kapsamda bazı kamu kurum ve kuruluşları tarafından gönüllü kuruluşlara sağlanması öngörülen hibelerin hukuki dayanaklarına çalışma kapsamında hazırlanan aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 7- Kamunun Hibe Desteklerinin Hukuki Temelleri

Hibe Vermeye Yetkili Kurum	Hukuki Dayanak	Açıklama
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yerel Yönetimlerin, Derneklerin ve Vakıfların Projelerine Yapılacak Yardımlara İlişkin Yönetmelik	Fikri mülkiyet sisteminin güçlendirilmesi ve kültürel ve sanatsal faaliyetlerin yürütülmesi amacı taşıyan projelere destek verilmektedir.
Gençlik ve Spor Bakanlığı	Gençlik ve Spor Bakanlığı Proje Destek Programları Yönetmeliği	Gençlik projeleri destek programı kapsamında vakıf ve dernekler yılda iki defa hibe desteği için proje başvurusunda bulunmaktadır.
İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge	İçişleri Bakanlığınca derneklere proje başvuruları karşılığında finansal destek sağlanmaktadır.
Kalkınma Bakanlığı	Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, yıllık olarak çıkarılan SODES Uygulama Usul ve Esasları ile Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	STK'ların da faydalanıcıları arasında olduğu destekleri GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Sosyal Destek Programı (SODES) ve Kalkınma Ajansları aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Yukarıdaki tabloya göre kamu kurum ve kuruluşları STK'lara hibe desteğinde bulunmaktadır. Ancak verilen hibelerin koordinasyonunu sağlayacak henüz ortak bir veri tabanı ve yapısal düzenlemeler bulunmamaktadır.

2.6. STK'ların Diğer Kurumlarla İş Birliği

Karmaşık sosyal problemleri çözmek için birçok aktör ve kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Kişiler ve örgütler; kaynak bağımlılığını veya işlem maliyetini azaltmak, sektörler arası yetersizliklere çözüm bulmak, kaynaklarını ve bilgilerini artırmak, daha etkili hizmet sunmaları, görünürlük veya meşruluk sağlamak, ekonomik, sosyal, örgütsel veya politik bir düzine sebep için iş birliği yapmak amacıyla bir araya gelirler.

İş birliği, iki veya daha fazla örgütün birlikte yakinen çalıştığı, ortak hedefler ve amaçlar için kaynaklar ve sorumluluğu paylaştığı, genelde bir arada çalışmak veya ortak faaliyet olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde iş birliği “amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı, teşriki mesai” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre iş birliği, ilişkinin bir ileri aşamasıdır. İlişki iki şey arasındaki karşılıklı ilgi, bağ ve münasebeti ifade ederken iş birliğinde ortak amaç ve çıkar, faydalar, karşılıklı taahhütler, süreklilik ve çıktılar mevcuttur.

Örgütler arası iş birliği, ortak kaygılara cevap vermeye çalışan, karşılıklı bağımlı örgütsel aktörler arasında ortaya çıkan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. İş birliği yapan kurum, tek bir örgüt tarafından kolaylıkla çözülemeyen ve/veya çözülmeyen problemleri çözmek için çoklu örgütsel anlaşmalarla yönlendirme ve yürütme sürecini gerçekleştirmeye çalışır.

İş birliği; finans sağlama (hibeler, hizmet sözleşmesi için ücret vs.), parasal olmayan destekler (uzmanlık, tesisler, aynî mal ve hizmet), zorunluluklar, düzenlemeler ve sorumlulukları içerir. İş birliği; hedefler, stratejiler, ajandalar, kaynaklar ve faaliyetlerin bilinçli uyumunu, yatırım ve kapasitelerin eşit yükümlülüğünü, risk, sorumluluk ve faydaların paylaşımını içerir. Bu nedenle iş birliği, otoriter koordinasyondan ve zımnî ortak hareketten daha fazlasını ifade eder.

İş birliği farklı aktörler arasında karşılıklı uzlaşılan hedeflere, her bir ortağın karşılaştırmalı avantajlarına ve en rasyonel iş bölümüne dayalı dinamik bir ilişkidir. İş birliği, sinerji ve otonomi arasında dikkatli bir dengeye sahip, karşılıklı saygı, karar almada eşit katılım, karşılıklı hesap verilebilirlik ve sorumluluk içeren karşılıklı etkileri barındırır.

İş birliği yapan kuruluşun faaliyetlerinin arzu edilebilir veya normlar, inanışlar ve tanımlamalar sistemi içerisinde olduğuna dair genelleştirilmiş bir algı vardır. Var olacak, çalışacak ve amaçlarını gerçekleştirebilecek bir iş birliği için, iş birliği yapanlar meşruluğu nasıl yönetecekleri ve inşa edeceklerini göz önüne almalıdır.

Bilgi değişimi, diyalog, bilgi paylaşımı, beyin fırtınası, görüş ifade etme, müzakereler, pazarlıklar, çatışma yönetimi ve problem çözmeye iş birliğinin başarılması için önemlidir.

İş birliğinin potansiyel avantajları çok fazladır. İş birliği farklı bakış açılarının ve karşılaştırmalı üstünlüklerin bir araya gelmesine yol açar. İş birliği; daha fazla karşılıklı değerlendirme imkânına ve ortaklar arasında çatışmaların azalmasına, hizmetlerin, kaynakların, şehirlerin ve bölgenin uyumuna, yeni kurumlara, yeni normlara ve kamusal problemlere değinmek için daha başarılı sosyal yöntemler ve müzakerenin yeni şekillerine yol açar.

İş birliği, sonuçları itibariyle birçok faydaya yol açmakla birlikte bazı zorluk ve riskler taşımaktadır. Başarılı bir iş birliği; güven, örgütsel kimliğe saygı ve ön kabulleri içerir. İş birliğine dönüşen ilişkiler toplumsal problemlerin etkili ve etkin çözümüne yardımcı olmaktadır. İş birliği kolay olmamakla birlikte uygun stratejiler ve güven inşasıyla gerçekleştirildiğinde beraberinde birçok faydayı getirmektedir. Yapılan araştırmalar iş birliğinin kolay olan bir şey olmadığını, birbiriyle bağlantılı ve birbirini kapsayan problemlere iş birliği içerisinde ve etkili olarak yanıt vermenin büyük zorluklar taşıdığını göstermektedir. İş birliği yapan her bir örgüt ayrıca takip etmek zorunda olduğu kendi özel misyonuna sahiptir ve bazen bunlar iş birliğinin misyonuyla çatışabilir.

Güven; kişiler arası davranışı, örgütsel yeterlilikte güveni, beklenen performansı ve ortak bir bağ ve iyi niyet durumunu ifade eder. Birçok açıdan güven, iş birliğinin hem bir girdisi hem de bir çıktısıdır. Gerçek ve anlamlı devam eden bir ilişkide güven hayati öneme sahiptir. Devam eden hiçbir ilişki güvensiz yaşayamaz. Güven inşası sıklıkla iş birliğinin temeli olarak gösterilir. Birçok uzman güvenin ilişki inşa etmek ve bir iş birliğini sürdürmek için kritik olduğunu savunur. Güven, diğerlerinin prensiplerine uyma inancına dayalıdır ve böylelikle doğrudan gözetleme için ihtiyaç azalır ve bağımsızlık artar. Güven, yeni iş birliği yapacaklar arasında açık iletişim, karşılıklılık, hedef uyumu, şeffaflık, bilgi paylaşımı ve yetkinlik, iyi niyet ve bir işin sonunu getirerek gerçekleştirilebilir. İş birliği tarafları bilgiyi paylaşarak, yetkinlik göstererek, iyi niyet ve işi sonuna kadar takip ederek güven inşa ederler. İş sonuna kadar takip etmede başarısızlık ve tek taraflı faaliyetler güveni zedeler.

Peters ve Pierre, iş birliğinden söz edilebilmesi için aşağıdaki hususların mevcut olması gerektiğini ortaya koyar:

- İki veya daha fazla aktör içerir,
- Aktörlerin her biri kendi adına pazarlık yapabilir,
- Ortaklık uzun dönemli kalıcı bir ilişki içerir (hibeler veya rekabetçi sözleşmelere bağlı ilişkiler hariç),
- Her bir aktör ortaklığa ya maddi (mesela kaynaklar) ya da sembolik olarak katkı yapar (otoriteyi paylaşmak vs.),
- Bütün aktörler, çıktılar için sorumluluğu paylaşır.

İş birliği kişiler, örgütler, sektörler ve ülkeler arasında gerçekleştirilebilir. Kendi içerisinde faydaları, riskleri ve zorlukları barındırmaktadır. İş birliği, sıklıkla bölgesel ve sektörel sınırları aşan politika problemlerine değinir. Çözümler ulusal, bölgesel ve yerel aktörler, kamu, özel sektör ve STK'lar gibi çoklu paydaşların iş birliğini gerektirir.

İş birliği yapılmasının önünde, kurumlardan ya da bunlar dışındaki faktörlerden kaynaklanan engeller bulunmaktadır. Diğer taraftan iş birliği riskler, problemler ve olumsuzluklar içerir. Birlikte iş yapmak iki sektör arasında hatta aynı sektör içerisinde bile gerilimin ortaya çıkmasına yol açabilir.

Bugünün dünyasında, devlet, piyasa ve STK'ların ne yapabileceği ve ne yapması gerektiği yoğun biçimde tartışılmaktadır. Tartışmaları genellikle önyargular biçimlendirmekte, devletin monolitik, hantal, beceriksiz ve şişkin olduğu ve küçülmesi, hizmetlerini dışarıdan temin etmesi ve e-devlet anlayışına geçilmesi gerektiği belirtilmektedir. Piyasaların kaynakları daha etkili olarak tahsis ettikleri ve en düşük maliyetle iş yaptıkları düşünülmektedir. Bununla birlikte, bazı görüşler, piyasaları sosyal menfaatler yerine özel menfaatleri koruyan, kollayan ve kamunun menfaatlerine duysız olarak değerlendirilmektedir.

Yerel, ulusal ve uluslararası meselelerin çözümünün kamu, özel ve STK arasında iş birliği gerektirdiği aşikârdır. Devletin yetersizlikleri, gönüllü kuruluşların yetersizlikleri

ve özel sektörün yetersizlikleri iş birliğini mecburî hale getirmiştir. Bazı dezavantajları olmakla birlikte (eşit standartları koruma zorluğu, kamu kontrol ve hesap verilebilirliğinin kaybı, izleme maliyeti vs.), özel sektör, devlet ve STK'lar iş birliği yapmak için haklı gerekçe ve saiklere sahiptir. İş birliğiyle her bir aktörün tek başına üretebileceğinin ötesinde bir katma değer üretebileceğine inanılmaktadır. Bu iş birliği, devlet ve özel sektör, özel sektör ve STK ve STK ve devlet arasında ya da üçü bir arada gerçekleşebilmektedir. İş birliği sadece sektörler arasında değil aynı zamanda sektörlerin içinde de gerçekleşebilmektedir. STK'lar sadece devlet ve özel sektörle değil kendi aralarında da formal ve informal iş birliği yapabilmektedir.

2.6.1. STK-Devlet İlişkileri

STK ve devlet ilişkisinin sağlıklı bir ilişki olarak yürütülmesi sadece bu iki tarafa değil toplumun her katmanına katkı sağlamaktadır. Ancak, devlet dışındaki kurumlar (Nongovernmental Organizations) olarak da tanımlanan STK'ların devletle ilişkilerinin sınırları henüz netleşmiş değildir. Toplumla hizmet sunan yapılar olarak STK'lar ve devlet, bir uçta iş birliğine dönüşen diğer uçta ise çatışma veya baskıya yol açabilen farklı seviyede ilişkiler yaşamaktadır. İlişki her iki tarafında yetersizliklerinden veya üstünlüklerinden dolayı arzu edilen bir ilişkidir. İlişkinin iş birliğine dönüşmesi her zaman beklenilmemekle birlikte taraflar arasında sağlıklı bir ilişkinin inşa edilmesi bir gerekliliktir. Ülkelerin politik ve idari kültürü ile sosyal ve ekonomik değişimler STK'lar ve devlet ilişkilerini şekillendirmektedir. Bazı ülkelerde STK'lar devlete mesafeli durabilir ve projelerini devletin projelerine paralel yürütebilirler; bazı ülkelerde STK'lar etkili şekilde zayıfların sesi olmayı isterler ve zayıfların karar alma süreçlerinde ve kaynakların tahsisinde daha güçlü bir rol başarması için organize olmalarına yardımcı olurlar.

Farklı görüş açılarına sahip olunsu bile STK'ların devletle ilgili hususlarda önemli bir çözüm mercii olduğu konusunda görüş birliğinin olduğu söylenilebilir. Bir görüşe göre STK'lar devlet kurumlarından daha etkili, esnek ve inovatif yapılar olarak görülmektedir. Bir başka görüşte, STK'lar devletin gücüne karşı bir ayar vazifesi görmektedir. Diğer bir görüşte ise STK'lar eşitsizlikleri azaltan ve kalkınmayı hızlandıran kurumlardır.

STK'lar ve devlet ilişkisi tekdüze değildir. Bu ilişki canlı bir süreçten oluşan çok boyutlu bir ilişkidir. STK ve devlet ilişkisi karmaşık, dinamik, çok yönlü, çok aktörlü, etkileşimsel ve değişkenlik gösteren özelliklere sahiptir. İlişkilerin şekillenmesinde sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, teknolojik gelişmeler ve hukuki zemin önemli belirleyicilerdir. Zaman, mekân, kişi ve kurumlara bağlı olarak değişebilir. Yerel, ulusal ve uluslararası boyutta farklılaşmaktadır. Süreklilik göstermektedir. Bir seferlik değildir. Çok yönlüdür ve mali, hukuki, sosyal, siyasal boyutları vardır. STK'lar ve devlet arasındaki ilişki tekdüze olmadığı için farklı bağlamlarda değişebilir ve çeşitlenebilir. Bu ilişkiyi tek tipleştirmek doğru değildir. İlişkiler zaman, mekân, kişiler ve kurumlara bağlı olarak değişebilmektedir.

STK'lar ve devlet arasındaki ilişkiyi anlamak için birçok model ortaya konulmuştur.

2.6.1.1. Coston Modeli

Coston, ulusal düzeyde STK'lar ve devlet ilişkilerinin hızlı bir şekilde genel bir değerlendirmesini sağlayan bir makro çerçeve geliştirmektedir. Coston'un modeli devletin kurumsal çoğulculuğu kabulü veya reddine, ilişkideki görece güç dengesine, resmiyet/biçimsellik derecesi ve devletle bağlantı düzeyine dayalı birçok boyuttan oluşan bir sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre devlet; baskıcı bir tutum benimseyebilir, bu kuruluşları rakip görerek rekabet ilişkisine girebilir, ortak çalışma, iş birliği veya tamamlayıcı bir ilişki geliştirebilir. Coston'un modeli politik alanın tanımlanmasına ve hangi rolleri STK'ların yerine getirebileceğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Coston, bu türlerin spesifik kâr amacı gütmeyen kuruluşlara ve kamu kurumlarına veya politika sahalarına göre duruma dayalı olarak tanımlanabileceğini kabul eder.

2.6.1.2. Gidron Modeli

Gidron ve arkadaşları, sosyal refah sistemine göre STK-Devlet ilişkisini açıklayan dört model tanımlar: 1) Devlet başat; devlet başlıca finansör ve insani hizmetlerin sunucusudur, 2) Üçüncü sektör başat; hem finansman hem de insani hizmetleri sunmak için başlıca sorumluluk gönüllü sektöre bırakılır, 3) İkili yapı; devlet ve STK'ların ayrı alanlarda işlev gördüğü ve çok az etkileşime sahip olduğu yapıdır, 4) İş birliği; iki

sektör yüksek düzeyde örtüşmeyle faaliyet gösterir ve devlet tipik olarak finansman sağlar ve STK'lar hizmet sunumunu gerçekleştirir.

2.6.1.3. Najam Modeli

Najam'ın modeli, örgütsel araç ve amaçların çakışma derecesini sınavarak STK ve devlet ilişkilerinin daha detaylı bir görüşünü sunar. Her bir kurumsal aktör belirli amaçları sürdürür ve her biri belirli araçlar için stratejik bir tercihe sahiptir. İlişki tipleri ilgili araç ve amaçların sınımasına dayalıdır. Aşağıdaki tabloda bu ilişki türlerine yer verilmektedir.

Tablo 8-STK-Devlet İlişkisinin 4/C'si

		Hedefler (Amaçlar)	
		Benzer	Benzer olmayan
Tercih edilen stratejiler (araçlar)	Benzer	Ortak Hareket (Cooperation)	Bünyeye Katma (Co- optation)
	Benzer olmayan	Tamamlayıcı (Complementarity)	Karşı karşıya gelme (Confrontation)

Kaynak: Najam, 2000: 383

1) Ortak Hareket: Eğer hedef ve araçlar benzer ise, devlet ve gönüllü kuruluşlar ortak bir ilişki geliştirir. Literatürde bu modeli adlandırmak için bazı farklı kelimeler kullanılmaktadır. İş birliği ve ortak üretim bunlardan ikisidir. Minimum düzeyde bu kelimeler kurumsal çoğulculuğun, ortak hedeflerin, paylaşılan normların, açık iletişimin ve bazı faaliyetlerin koordinasyonunun kabulüne yol açar.

2) Karşı karşıya gelme: Örgütlerin benzer olmayan araçlar ve amaçlara sahip olup olmadıkları konusunda ihtilaf vardır ve karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdır. Devletin zorlayıcı gücü ve gönüllü kuruluşların karşı çıkma faaliyeti ikisini karşı karşıya getirir. Greenpeace'in çevre konularında devlete baskı yapma eylemleri, kentteki fakirler için daha iyi refah hizmetleri talep eden bir hak arama inisiyatifi veya Dünya Ticaret Örgütü karşısında gösteri yapan küreselleşme karşıtı gruplar bu karşı karşıya gelme örneklerinden bazılarıdır.

3) Tamamlayıcılık: Örgütlerin benzer amaçlar (hedefler) aradıkları ancak benzer olmayan araçları (stratejileri) tercih ettikleri durumda tamamlayıcı ilişki vardır. Young, tamamlayıcı ilişkiyi devletin kamu hizmetlerini finanse ettiği ve STK'ların bu hizmetleri sunduğu bir ortaklık veya sözleşme ilişkisi olarak tanımlar. Najam, tamamlayıcı ilişkiyi sadece basit tek yönlü kaynak akışı olarak görmez ve bu ilişkinin sadece kaynakların temini değil ayrıca hizmetlerin sağlanması ilişkisi olduğunu ileri sürer.

Devletin ve STK'ların hedeflerinin benzer olduğu yerde ya bağımsız veya sözleşmeye bağlı olarak her ikisi bir anlaşmaya yönelebilir. Mesela sosyal hizmetlerin sağlanması ve toplum sağlığı alanında birçok gönüllü kuruluş temel devlet hizmetlerini tamamlamaktadır.

4) Bünyeye katma: Bir örgütün varlığına veya istikrarına karşı tehditleri bertaraf etmenin bir aracı olarak bir örgütün yapısını belirleyen liderlik veya politikalarına yeni unsurları absorbe etme süreci "co-optation" olarak tanımlanmaktadır. Örgütler benzer araçlar ancak benzer olmayan amaçlara sahip olabilir. Bünyeye katma ilişkisinde gönüllü kuruluşlar ve devlet benzer stratejileri paylaşır ancak farklı hedefler tercih ederlerse bünyeye katma gerçekleşebilir. Bu tür durumlar, ayrışan hedeflere ancak bütünleşen stratejilere dayalıdır ve genelde geçişkendir. Bünyeye katma kesinlikle gücün bir işlevidir. Bununla birlikte, bünyeye katma devletin gönüllü kuruluşlara yapmaya çalıştığı şeyler olarak yoğun biçimde tartışılır ve evrensel olarak negatif bir şeydir.

2.6.1.4. Young Modeli

Young, STK ve devlet ilişkisinde üçlü bir ilişki modeli önermektedir. Bu modele göre STK'lar kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde devletle ilişkilerinde farklı roller üstlenir ve bu rolleri yerine getirir. İlişkilerin üç türü de herhangi bir zamanda aynı anda vardır ancak bazıları bazı dönemler boyunca diğerlerinden daha önemli olarak farz edilir.

Bu rollerin ilki, gönüllü kuruluşların boş alanları doldurma (*supplementary*) rolüdür.

STK'lar kamu hizmetlerini geliştirmek ve devletin dolduramadığı boşlukları doldurmak için devletle iş birliği içerisinde çalışmaktadır.

Eğer vatandaş tercihleri homojen değilse, bazı vatandaşların beklentileri karşılanamayacaktır. STK'lar devletin eksik bıraktığı alanları dolduran bir rol üstlenebilir ve devletin yeterli olmadığı yerlerde kamu mal ve hizmetlerine talebi yerine getirir veya bu talepleri mali olarak destekleyebilir.

Young'un modelinde ikinci olarak, STK'lar büyük çapta devlet tarafından finanse edilen kamu mallarının sunumunu gerçekleştirmeye yardımcı olarak bir ortak gibi tamamlayıcı (*complementary*) bir rol üstlenir. Burada STK'lar devlet yoluyla finansman sağlarlar ve devletin hazırladığı programları uygularlar.

Bu bakış açısından STK ve devlet harcamaları birbiriyle doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Devlet harcamaları arttıkça, kâr amacı gütmeyen faaliyetlerin artan düzeylerini finanse etmeye yardımcı olmaktadır. Salamon devletin kamu hizmetlerini finanse etmesi ve bir ortaklık veya sözleşme ilişkisiyle STK'ların bu hizmetleri sunması gerektiği görüşünü ileri sürer.

Modelin üçüncü başlığında, STK'lar devletin politikalarına ve uygulamalarına yön vermek ve değiştirmek için rakip olma rolü (*adversarial*) üstlenebilir. Rakip olmada, gönüllü kuruluşlar kamu politikasında değişiklikler yapmak ve kamuya karşı hesap verilebilirliği sağlamak için devleti harekete geçirir. Devlet kâr amacı gütmeyen örgütlerin davranışlarını, hizmetlerini düzenleyerek ve hak arama beklentilerine yanıt vererek onları etkilemeye çalışır. Bu üç perspektif karşılıklı olarak hiçbir şekilde dışlayıcı değildir. Young, tek bir bakış açısının belirli bir ülkede STK ve devlet ilişkilerinin tam anlamıyla anlaşılmasını sağlamak için yeterli olamayacağını ve bu üç görüşün görece vurgularının ve operasyonelliğinin her durumda değişebileceği dile getirir.

2.6.2. STK-Devlet İş Birliği

STK ve devletin yetersizlikleri iş birliğini zorunlu hâle getirmektedir. Günümüzde vatandaşların devletten beklentileri giderek artmakta ancak bu beklentilerin hepsine devletin cevap verebilmesi mümkün olmamaktadır. Devletin yeniden tanımlanması,

âdem-i merkeziyetçi yönetim, hizmetlerin gerçekleştirilmesinde yerindenlik, yeni kamu yönetimi anlayışı, karar alma süreçlerine mümkün olan en geniş biçimde katılım, demokratik kontrol süreci, değişimi birlikte gerçekleştirme düşüncesi kamu sektörü ve STK'ların yakınlaşmasına ve ortak hizmetler gerçekleştirmesine yol açmıştır. STK ve devlet kamusal ihtiyaçları birlikte karşılayabilmektedir.

Sosyal hizmetlerde etkili bir STK ve devlet iş birliği bir ülkede STK'ların ölçek ve kapsamı için en iyi öngörülerden birisidir. Amerika, Hollanda veya Avustralya gibi sosyal hizmetler, sağlık ve eğitim alanında bu tür iş birliğinin olduğu ülkelerde, STK'ların ölçeği bu tür ilişkinin olmadığı Orta Avrupa ülkeleri veya Doğu Avrupa ülkelerinden genel olarak daha büyüktür.

STK ve devlet iş birliği, devlet için STK'ların uzmanlık ve kapasitesini kullanabilme, STK'lar için ise ihtiyaç duydukları finansmanın temini anlamına gelir. STK ve devlet arasındaki iş birliği aynî ve nakdî akışlar (hibeler, sözleşmeler, tesisler, aynî mal ve hizmetler), düzenlemeler ve sorumluluklar içerir. İş birliği farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. STK ve devlet iş birliğinin anlamı ve büyüklüğü örgütün türüne (büyük yardım kuruluşları, küçük yardım birlikleri vs.), faaliyet alanına (sosyal hizmetler ya da uluslararası kalkınma) ve dahil olunan devlet kademesine (ulusal veya yerel düzey) göre değişir.

STK ve devlet ilişkisi yaygın kanaatin aksine çatışmadan ziyade iş birliğiyle şekillenmektedir. Diğer taraftan, bazı devletler vatandaşın yönetime katılımına hoş bakmamakta, aktif biçimde STK faaliyetlerini sınırlandırmakta ve bastırmaya çalışmaktadır.

STK ve devlet iş birliği kamu hizmet sunumlarının etkililiği ve etkinliğinde, kamu politikalarının kalitesinin artmasında ve çözüm odaklı olmasında ve sosyal sermayenin inşasında önemli potansiyel faydalara yol açmaktadır. STK ve devlet, iş birliği yoluyla birbirini tamamlar, birbirlerini güçlendirir ve zayıflıklarını telafi ederler. STK ve devlet iş birliğinde kazanılan faydaların bir kısmına aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

	Devlet	STK
Faydalar	*Daha kaliteli hizmet sunumu	*Toplumsal problemlere karşı cevap

<p>*Diğer önceliklere, özellikle de en fakirlere, fonların yeniden tahsisi</p> <p>*Hizmet sunumu ve araştırma için araç ve tekniklerin elde edilebilirliği ve daha fazla fırsat</p> <p>*Karşılıklı güçlerden öğrenilen yaklaşım ve yönetim tarzının değişimi</p> <p>*Gelişen program etkililiği</p> <p>*Daha büyük program sürekliliği</p>	<p>vermede artan imaj</p> <p>*Takım motivasyonu (sosyal olarak dahil olan kurumlar)</p> <p>*Paylaşılan riskler ve sonuçlar</p> <p>*Ulusal kalkınma ajandasında etki</p> <p>*Devlet tarafından işletilen medyadan alınan tanıtım</p> <p>*Ticari hizmetlerde bulunan STK kârlılığında artış</p> <p>*Kazanılan rekabetçi avantaj</p>
--	---

Kaynak: Zafar Ullah vd., 2006: 148.

Uygun ve işleyebilir politika geliştirmek için STK ve devlet iş birliğinin doğasının, prensiplerinin, güçlü ve zayıf yönlerinin ve zorluklarının (SWOT analizi) açıkça anlaşılması önemlidir.

STK ve devlet arasında başarılı ve kalıcı bir iş birliği oluşturulabilmesinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gereklidir:

- Ortak hedefler
- Her iki tarafın da iş birliğine açık olması
- Otonominin kabulü
- Karşılıklı saygı ve güven
- Karşılıklı güç ve değerlerin ve karşılaştırmalı avantajların kabulü
- Lehte politikalar, kanunlar ve düzenleyici çerçeveler
- İzleme, ölçme ve öğrenme için etkili mekanizmalar

- Şeffaflık ve hesap verilebilirlik
- Farklılıkların kabulü
- Her adımda bütün paydaşların dâhil olması
- Gelişmiş informal iletişim
- Diyalog
- İstişare
- Minimum yasal kısıtlamalar
- Katılımcılık
- İş birliği yapan ortakların sürekli taahhüdü

STK ve devlet faaliyetleri arasında, bilhassa kaynak sınırlamaları bağlamında daha az mükerrerlik vardır. Bu da hizmet sunumunda etkililiğe yol açar. STK ve devlet iş birliği daha güçlü bir sivil toplum oluşturabilir. Örgütsel aktörler kendilerini çevreleyen sınırları aşabilir ve hizmetlerini toplumun her kesimine ulaştırabilir. İş birliği aynı zamanda STK'ların gelişmesine de katkıda bulunabilir.

STK ve devlet iş birliğinde devlet tarafını kamu kurumları, üniversiteler ve yerel yönetimler temsil etmektedir. STK kısmını dar anlamda vakıflar ve dernekler oluşturmaktadır. Geniş kapsamda ele alındığında ise STK kısmına vakıflar ve derneklerin yanısıra meslek odaları, sendikalarda dahil olabilmektedir.

Türkiye'de STK ve devlet iş birliği işsizlikten, afetle mücadeleyle, çevre koruma projelerinden, kadına yönelik şiddeti önlemeye kadar çok farklı alanlarda gerçekleşmektedir. Türkiye'de STK'lar ve devlet iş birliğinin geliştirilmesi kalkınmanın bir unsuru olarak da görülmektedir. 2014-2018 yıllarını kapsayan 10'uncu Kalkınma Planında sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin çerçevesi, yöntemleri ve çeşitliliğinin

artırılması vurgulanmaktadır. Planın sivil toplum kuruluşları ile ilgili politikalar başlığı altında ise bu kuruluşların kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacağı, STK'ların kalkınma sürecine daha fazla katkı yapabilmeleri amacıyla gerçek ve tüzel kişilerin yapacakları mali desteklere yönelik vergisel teşviklerin gözden geçirileceği ve geliştirileceği ve denetim standartları belirleneceği etkin ve objektif denetime önem verileceği belirtilmektedir.

Türkiye'de STK'lar ve devlet arasında farklı alanlarda gerçekleştirilecek iş birliğinin yapılması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi için hukuki, idari ve mali düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin genel olarak destekleyici, denetleyici ve sınırlandırıcı özellikler taşıdığı görülmektedir.

Anayasa'da STK ve devlet iş birliğine dair doğrudan bir ifade bulunmamaktadır. 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun Yardım ve İş Birliği başlıklı 10'uncu maddesinde "... 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, dernekler kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütebilirler. Bu projelerde kamu kurum ve kuruluşları, proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynî veya nakdî katkı sağlayabilirler. 4857 sayılı İş Kanununun 30'uncu maddesi çerçevesinde engellilerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonu, kendi işlerini kurmaları, engellilerin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projeler ile benzeri projelerde bu oran aranmaz" ifadeleri yer almaktadır.

5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun'un temel ilkeler başlıklı 2'nci maddesinde "**a**) Dernek ve vakıflar, kamu kurum ve kuruluşlarının ismini alamaz, bu kurum ve kuruluşların hizmet binaları ve müştemilatı içinde faaliyet gösteremez ve bu kuruluşlara ait araç ve gereci kullanamaz **b**) Dernek ve vakıflar kamu kurum ve kuruluşlarının sundukları hizmetlerle ilgili olarak gerçek ve tüzel kişilerden ücret, bağış, katkı payı ve benzeri adlar altında herhangi bir karşılık alamaz **c**) Kamu hizmetlerinde kullanılan araç, gereç, evrak, form ve benzeri malzemenin, bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflardan temin edilmesi istenemez **ç**) Kamu görevlileri görev unvanlarını kullanarak dernek ve vakıf organlarında görev alamaz **d**) Dernek ve vakıf organlarında görev alan kamu görevlileri, bu görevleri nedeniyle ücret, huzur hakkı veya başka bir ad altında herhangi bir karşılık alamaz **e**)

Dernek ve vakıfların yardım toplama ve bağış kabul hizmetlerinde kamu görevlileri çalıştırılmaz f) Kamu kurum ve kuruluşlarının bütçelerinden bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflara öde- nek, yardım veya herhangi bir kaynak aktarılamaz g) Kamu kurum ve kuruluşları, personel maaş ve ücretlerinden, kaynağında kesinti yaparak bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflara aktarma yapamaz ğ) İhaleyi yapan kurum ve kuruluş bünyesinde bulunan veya bu kurum ve kuruluşlarla ilgili her ne amaçla kurulmuş olursa olsun vakıf ve dernekler ile bunların sermayesinin yarısından fazlasına sahip oldukları şirketler, bu kurum ve kuruluşların 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na göre yapacakları ihalelere katılamazlar” denilmektedir. Kanunun bu maddesiyle dernek ve vakıfların kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerinde uyulması gereken hususlara yer verilmiştir.

2.6.2.1. STK ve Devlet İş Birliğinin Önündeki Engeller ve Zorluklar

Devlet, doğası itibariyle bütün gücü elinde tutmak ister ve gücünü sınırlayacak veya azaltacak yapılara karşı şüphecidir. Devletin STK'ların esnekliğini aşırı derecede kontrol etme arzusu iş birliğine bir tehdittir.

Basit ve gerçekçi iş birliği mekanizmalarının yokluğu iş birliği yolunda büyük bir sorun oluşturabilir. STK'lar devletle iş birliği yapmada isteksiz olabilirler. Diğer taraftan devlet de STK'larla iş birliği yapmaya mesafeli durabilir.

Aynı STK'lar bir devlet kurumuyla karşı karşıya gelen bir ilişkiye sahip olabilirken, bir diğeriyle ortak hareket edebilir. Benzer şekilde, farklı gönüllü kuruluşlar aynı kuruluşla farklı ilişkilere sahip olabilirler.

Katılımcı demokrasinin zayıf olması ve STK'ların yeterince gelişmemiş olması iş birliğinin önündeki engellerdendir. STK ve devlet iş birliği, yolsuzluk ve kayırmacılığın hüküm sürdüğü veya kalifiye eleman sıkıntısının olduğu yerlerde zor gelişir.

Karşılıklı güven eksikliği iş birliğini zora sokar. Gönüllü kuruluşların karşılıklı güveni zedelediği durumlarda devlet, firmaları izlemek için kullandığı izleme mekanizmalarının bazılarını ayrıca STK'ları izlemek için de kullanabilir.

STK'ların devletin gücüne karşı bir alternatif olarak görülmesi de iş birliğini zorlaştırır.

STK'ların devleti dengeleyen ve kontrol altına olan yapı olarak görülmesi iş birliğinden uzak durulmasına yol açar.

Fowler, devletlerin, sahip oldukları politik güçlerini tahrip edebileceğinden hatta ulusal güvenliği tehdit etme risklerinden dolayı STK'lara mesafeli durduğunu, Hulme ve Edwards ise STK'ların, devlete yakın olmasının bağımsızlıklarını tehdit edeceğine inandığını belirtir. Özel sektör ve STK'lara karşı kamu politikasının oluşumu, politika yapımcılarının STK ve devlet arasındaki ilişkisinin doğasını nasıl gördüğüne bağlıdır. Olumsuz bakış iş birliğinin önünde engeldir. Buna karşın STK'lar ise devlet ve kamudaki yöneticilerin motivasyonuna güvenmezler.

STK ve devlet ilişkisinde çatışma, STK ve devlet politik faaliyetlerle meşgul olduğunda ve STK'ların devlet politikalarını etkilemek için izin verilebilir çabalarının sınırları konusunda uzlaşmazlığa düşüldüğünde ortaya çıkmaktadır.

İş birliğinde sorumluların ve sorumlulukların önceden net biçimde belirlenmemesi hesap verilebilirliği zorlaştırmaktadır. Hesap verilebilirliğin düşük olması ise hizmetlerde kalite düşüklüğüne, koordinasyonsuzluğa, yararlanıcıların düşük memnuniyetine, kaynak israfına ve etkililik ve etkinlik problemlerine yol açar.

Örgüt teorisine yeni kurumsal yaklaşımlar, STK'ların devletle ortak hareket ettikçe baskı altına girdiğini ileri sürmektedir. Fowler, devletle iş birliği yoluyla devlet dışı sektörün daha hiyerarşik ve bürokratik olduğunu ortaya çıkarmıştır.

İş birliği yapan devletlerin kontrol kaybı, otoriteye tehditler ve özel kuruluşları kamu standartlarına tabi kılmada daha büyük zorluklar yaşanabileceğini ileri sürerler. İdeolojik farklılıkların ve kurumsallaşma eksikliğinin güvensizliği beslemeyi sürdürdüğü hâlâ bazı durumlar vardır.

Salamon'a göre, devlet etkisinin bir sonucu olarak STK'lar; aşırı bürokratikleşebilir, aşırı profesyonelleşebilir, politize olabilir ve örgütsel hedefleri göz önüne alarak otonomi ve esnekliklerini kaybedebilir.

Smith ve Lipsky'ye göre iş birliği, STK'ları geleneksel yararlanıcılar ve amaçlarından uzaklaştırabilir veya sektör içerisinde kutuplaşmaya yol açabilir. Bir ilişkide daha zayıf

taraf olarak STK'lar iş birliği faaliyetiyle devlete tabi olabilir. Devletle ortak hareket ise gönüllü sektörün öngörülemezliği, spontaneliği, çeşitliliği ve yenilikçiliğine zarar verebilir.

2.6.2.2. Yerel Yönetimlerde STK-Devlet İş Birliği

STK ve devlet ilişkilerini belirlemede yerel politikanın, yerel temsilcilerin faaliyetlerinin ve yerel kurumsal davranışların anlaşılması gerekmektedir.

STK ve yerel yönetim iş birliğinin sebepleri şu başlıklar altında toplanılabilir:

- Yasal gereklilikler
- Hizmet kalitesini artırmak
- Hizmetlere vatandaş erişimini artırmak
- İlişki inşası
- Profesyonel tecrübe kazanmak
- Çevresel belirsizlikleri azaltmak
- Yeni kaynaklar kazanmak
- Misyonunu yerine getirmek
- Rekabetten kaçınmak
- Ortak hedefleri artırmak
- Daha güçlü bir şehir inşa etmek
- Problemlere ortak biçimde değinmek

STK ve yerel yönetimlerin iş birliğinden elde ettikleri faydaları şu başlıklar altında toplanabilir:

1) Maliyet yönünden faydaları:

- a) Profesyonel uzmanlık kazanmak
- b) Ortak biçimde problemlere değinmek
- c) Daha maliyet etkin
- ç) Gönüllülere ve diğerkaynaklara erişimin artışı
- d) Tasarruf
- e) Kaynakları elde etmek

2) Hizmet geliştirme yönünden faydaları

- a) Hizmet kalitesini geliştirmek
- b) Hizmetlere erişimi artırmak

3) İlişki inşası

- a) Daha güçlü bir toplum inşa etmek
- b) Toplum ilişkilerini geliştirmek
- c) Ortak hedefleri artırmak
- ç) Ortaklık inşa etmek
- d) Güven artışı
- e) Çalışanlarda birlikte çalışma ruhunun oluşması
- f) Yöneticilerde birlikte çalışma ruhunun oluşması

g) Artan vatandaş memnuniyeti

ğ) İstikrar

STK ve yerel yönetimler iş birliğinin önündeki engeller şu başlıklar altında toplanmaktadır:

a) Yeterince güçlü olmayan ilişki

b) Personel ve zaman kısıtlılığı

c) Çok fazla bürokrasi

ç) Rakip olarak görme

d) STK'ların bağımsızlığını koruyamaması

e) STK'ların gönüllülerini kaybetmesi

f) STK'ların bağışları kaybetmesi

g) Bağımsız kalma tercihi

ğ) Devletten kaynaklanan negatif tutumlar

h) STK'ların zararlı çıkma kaygısı

ı) Devletin işi sürdürmeyeceği inancı

i) Sorumluluk hakkındaki kaygılar

j) Ortaklık özellikleri

k) İş birliği süresinin uzunluğu

STK'lar yerelde kentin tümünü ve genel kamu yararını ve ayrıca doğrudan temsil ettikleri kesimlerin çıkarlarını ilgilendiren görüşleri ve talepleri ilgili kurum ve kuruluşlara iletebilme vazifesi görmektedir.

Türkiye’de yerel yönetimler ve STK ilişkileri ve iş birliği düzenlemeleri 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda düzenlenmiştir.

5393 sayılı Belediye Kanunu’nun Hemşehri hukuku başlıklı 13’üncü maddesinde “...Belediye, hemşehriiler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır” denilerek STK’ların karar alma mekanizmalarına katılımına önem verildiği gösterilmektedir.

İhtisas komisyonları başlıklı 24 üncü madde de “...Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir” denilmek suretiyle STK’ların yerel yönetimle ilgili konularda görüş ve desteğine vurgu yapılmaktadır. İhtisas Komisyonlarına katılım ile ilgili benzer düzenlemeler Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda da düzenlenmiştir.

Belediye Kanunu’nun Belediyenin Giderleri başlıklı 60’ıncı maddenin (m) fıkrasında “yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve proje giderleri” ile İl Özel İdaresi Kanunu’nun İl özel idaresinin giderleri başlıklı 43 üncü maddesinin (1) inci fıkrasında “Yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri” denilerek ortak hizmet ve projelerden bahsedilmektedir.

Belediye Kanunu’nun Kent Konseyi başlıklı 76 ıncı maddesinde ise “Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili

ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usûl ve esasları İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.” denilerek STK-yerel yönetimler iş birliğinin yapısı ve işleyişi belirlenmiştir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları başlıklı 7 inci maddesinin (v) bendinde “Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işletmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak” denilerek Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin belediye hizmetlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapması bir görev ve sorumluluk olarak yer almıştır.

2.7. STK’larda Yönetim

STK’larda yönetim; üyelerinin ve örgütün belirlenen örgütsel hedeflerini başarmak için faaliyetleri planlama, organize etme, yönlendirme ve kontrol etme sürecidir. STK’ların yönetimi farklı motivasyonlar, standartlar, zorluklar ve uygulamaların bir kombinasyonudur. STK’ların yönetimi karmaşıktır. Çevresi (paydaşlar, farklı gelir kaynakları, çeşitli yararlanıcıları yönetmek) ve iç bileşenlerinin (kurul, personel, gönüllüler, üyeler, kullanıcılar, müşteriler) çokluğu bu karmaşıklığın nedenidir.

STK’ların kurumsal yapısı devlet ve özel sektörden farklılaşmaktadır. STK’ların misyonları geniş, örgütsel yapısı karmaşık bir görünümde. STK’lar kar saikiyle hareket etmekten ziyade misyon saikiyle hareket ederler. STK’ların performansını ölçebilmek ve değerlendirebilmek özel sektöre göre daha zordur.

STK’larda karar alma süreçleri demokratiktir ve örgütsel yapı daha gevşektir. STK’lar sermaye yoğun olmaktan ziyade bulunulan hizmetlerin doğası ve faaliyet gösterdiği sahalar nedeniyle emek yoğun olmaya meyillidirler. Doğal olarak, STK’lar hem hizmet işlevlerinde (danışmanlık, yardım etme, para toplama), hem de yönetimde (yönetim

kurulu v.s.) insan kaynağına ihtiyaç duyar.

STK'larda ücretli ve ücretsiz çalışmanın birçok farklı biçimi bulunur. STK'lar bilhassa örgütsel yaşamlarının başlangıcında gönüllü çalışmaya dayanır ve örgüt büyüdükçe ücretli personel pozisyonları oluşmaya başlar. STK'larda ücretli ve ücretsiz iş arasında bir bulanıklık vardır. Ücretli çalışma; genel olarak çalışan ve çalıştıran arasında ucu açık bir sözleşmeyle düzenlenmiş çalışma saatleri, sürekli ücret veya maaş ve belirli türde iş güvencesi ile tam zamanlı çalışma olarak tanımlanır. STK'larda ücretli çalışanlara; belirli bir maaş veya ücret verilmekte ve bunların sosyal güvenceleri bulunmaktadır. Üyeler ve gönüllüler ise STK'larda ücretsiz çalışanları oluşturmaktadır.

2.7.1. STK'lar ve Gönüllülük

STK'lar gönüllülük faaliyetlerinin en yoğun yapıldığı kurumsal yapılardır. Gönüllülük; sistematik, düzenli ve bilinçli bir faaliyettir. Gönüllülük bilinçli bir eylem, çaba, vaktini sarf etme, bilgi ve beceriyi kullanma, süreklilik, başkalarına yardım, karşılıklı rıza, doğrudan parasal kazanç beklentisi içerisinde olmamayı içermektedir. Gönüllülük birçok saha ve alanda farklı biçimlerde gerçekleşir. Gönüllülüğün üzerinde anlaşılan ortak bir tanımı olmamakla birlikte farklı kültürler ve coğrafyalarda gönüllülüğü ve gönüllüleri tanımlama çalışmaları bulunmaktadır. Gönüllülük bir kurum çatısı altında veya bir kurum çatısı olmadan da gerçekleşebilir.

Gönüllüler, STK'ların başarısında önemli yer tutarlar. Katılımcılığı artırır, farklı düşünce ve yapılardan gelen gönüllüler toplumun sorunlarını çözmek için birlikte hareket ederler. Gönüllüler ve gönüllü kuruluşlar varlıklarını birbirlerine bağlı olarak sürdürürler. Bu nedenle gönüllülüğün güçlenmesi için gönüllü kuruluşların nicelik ve niteliğinin artması gereklidir.

Türkiye'de özellikle Marmara Depremi sırasında gönüllüler ve STK'ların görünürlüğü artmış ve önemi daha çok anlaşılmıştır. Ancak Türkiye'de bir kurum bünyesinde gerçekleştirilen gönüllülük faaliyetlerinin yeterince gelişme gösteremediği aşikârdır. Bu durum, yasal, yapısal ve kültürel eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı Türkiye (UNV Turkey) tarafından 2013 yapılan "Türkiye'de Gönüllülük" adlı çalışmada gönüllülüğün gelişebilmesi için sağlam

bir hukuki, örgütsel ve mali destek yapısı oluşturulması gerektiği ve bunun içinde düzenli aralıklarla araştırmalar yapılması, istatistiki verilerin toplanması, kurumlar arasında iş birliğinin sağlanması ve gönüllülük faaliyetlerinde bulunan kurumların kapasitelerinin artırılması gerektiği ifade edilmektedir.

Türkiye’de vakıflar ve derneklerde gönüllülük yapanların sayısı uygun kriterler belirlenmediği ve sayıların kontrolüne dair sıkı bir çalışma olmadığı için doğru sonuçları yansıtmamaktadır. Bu nedenle vakıflar ve derneklerde ne kadar aktif gönüllünün bulunduğunu söylemek mümkün olamamaktadır.

2.8. Onuncu Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında Sivil Toplum Örgütleri Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum başlığı altında yer almıştır. Onuncu Kalkınma Planı’nın durum analizinde; toplumsal bütünleşme ve yardımlaşmada önemli rol oynayan, kalkınma sürecine tüm kesimleri dâhil ederek katılımcı ve demokratik süreçleri güçlendiren STK’lara yönelik önemli idari ve yasal düzenlemeler yapılarak, örgütlenme hak ve özgürlüğüne daha fazla imkân sağlayan bir ortam oluşturulduğu, dernek ve vakıfları ilgilendiren mevzuat iyileştirilerek uygulamada görülen aksaklıkların giderildiği belirtilmiştir.

Onuncu plan döneminde Dünya’da ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler özellikle de mülteci konusuyla birlikte STK’ların faaliyetleri ve görünürlükleri ulusal ve uluslararası boyutta artmıştır. Devlet ve STK iş birliği özellikle yardım faaliyetlerinde başarılı uygulamalara dönüşmüştür. STK’lara hibeler, projeler ve ortak faaliyetler yoluyla kaynak aktarımları devam etmektedir.

Kamu ve STK iş birliğinin özellikle yapılan faaliyetlerin meşruiyetinin güçlendirilmesi amacına hizmet ettiği düşüncesi yaygınlaşmaktadır. Güçlü, çeşitli, çoğulcu bir STK anlayışı gelişmektedir.

Türkiye’de STK’lar eğitim, kültür, sanat, çevre, sağlık, savunuculuk, yardım etme sahalarında başarılı uygulamalar gerçekleştirmekle birlikte faaliyet sayısının, kapsamının, yönetim anlayışının geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. STK’ların şeffaflığının sağlanması ve hesap verilebilirliğinin artırılması önemini korumaktadır.

3. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ

Türkiye’de STK’lar 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Kalkınma Planlarından 2014-2018 yıllarını kapsayan onuncu beş yıllık plana kadar her bir planda önemli bir yer tutmuştur.

Demokrasi, çoğulculuk, tolerans, sivil katılım ve vatandaşlık bilinci güçlü bir sivil toplumun temel değerleridir. Sivil toplumun güçlü olduğu toplumlarda sivil toplum kuruluşları da yaygındır. Sivil toplumun temel değerleri STK’lar yoluyla gerçekleşmektedir. STK’ların varlığı ve yaygınlaşması güçlü bir sivil toplum kültürünün oluşmasına bağlıdır.

Türkiye, sosyal sermayesini ve toplumsal barışını güçlendirecek, kurumlar ve kişiler arasında ilişkileri kuvvetlendirecek ve güveni artıracak kamu politikalarına ihtiyaç duymaktadır. Türkiye’nin beşeri ve ekonomik kaynaklarının daha etkili, ekonomik ve verimli kullanılabilmesinde STK’ların gelecek yıllarda daha etkin bir rol üstlenebileceği düşünülmektedir.

STK’lar modern toplumların işleme için temel olarak görülen güven hissini oluşturur ve sosyal içermeyi sağlar. STK üye sayılarının ve faaliyetlerinin artması sosyal sermaye olarak toplumdaki güven ve ilişkilerin düzeyi ile de bağlantılıdır. STK’lar toplumun sosyal altyapısını oluşturmakta ve güven düzeyini artırmaya katkı sağlamaktadır.

STK’lar işleyen bir demokratik toplumun temel kurumsal yapılarıdır ve toplumlarda sosyal tutkal vazifesi görmektedir. STK’lar maliyet açısından diğer sektörlerle göre daha etkin olabilir. Hizmetlerini ulaşılması zor gruplara sunabilirler. Ayrıca, insanların karar alma süreçlerine katılımını ve kaynakların tahsisini etkilemesine imkân sunar. STK’ların toplumdaki farklılıkların korunmasında, bir arada yaşama kültürü ile kimlik ve aidiyet bilinci oluşturmadaki yüksek potansiyeli dikkate alınmalıdır.

STK’ları destekleyici, denetleyici, sınırlandırıcı ve düzenleyici güçlü bir alt yapının kurulması önemlidir. STK sayısının, üye sayısının ve faaliyetlerinin artışı, vatandaşların

örgütlenme için kapasitesini artıran, girişimci yetenekleri ortaya çıkaran, teşkilatlanma becerisinin artırılması, STK'ların diğerleriyle iş birliği destekleyen güçlü bir yasal çerçeveye gerçekleştirilebilecektir. STK'ların yasal, fonksiyonel, ekonomik ve yapısal hususlar dikkate alınarak tanımlanması ve kapsamının belirlenmesi hukuki kararlardan, ekonomik desteklere, karar alma süreçlerinden iş birliğine pek çok alanda sağlıklı ilişkiler geliştirilmesinde önemli bir başlangıç olacaktır.

Sağlıklı bir toplumsal yapı kamu, özel sektör ve STK'lar arasındaki dengenin tesisiyle kurulabilir. Türkiye'de STK ve devlet iş birliğinin gerçekleşmesi ve geliştirilmesi gerektiği yaygın bir kabuldür. Ancak, devlet ve STK iş birliğinin avantajlarını artırmak ve dezavantajlarını azaltmak için iş birliğini açıkça tanımlayan bir çerçeve geliştirilmelidir. Görev, yetki ve sorumluluklar, finansal akışlar önceden belirlenmeli ve süreç içerisinde sürekli güncellenmelidir.

STK'ların varlığı ve faaliyetleri ve aralarındaki iş birliği buldukları bölgenin kalkınmasında önemli bir rol üstlenmektedir. STK'ların yerelde varlıklarının güçlendirilmesi ve yerel düzeyde iş birliğini yapmaları yerelin gelişmesine ve kalkınmasına ivme kazandıracaktır.

Devlet ve STK ilişkilerinde kendi gündemine sahip bir sivil toplum sektörü toplumun genel refahına katkıda bulunmaktadır. Devlet ve STK'lar sosyal hizmetlerin sunumunda birbirlerini tamamlayıcı bir role sahiptir. Devlet ve STK'lar farklı hesap verilebilirlik biçimlerine ancak benzer değer ve yükümlülüklerle sahiptirler.

Türkiye'de devlet ve STK ilişkilerinin sağlıklı bir zemine oturmasında gelişmiş ülkelerin devlet-STK ilişkileri ve bu ilişkilerin geçirdiği evreler atılacak adımların belirlenmesine yardımcı olabilecektir. Bu açıdan bakıldığında, İngiltere'de devlet ve STK ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturtmak amacıyla İşçi Partisi Hükümeti ve STK'ların birlikte benimsediği mutabakat metni önemli bir örnek teşkil etmektedir. Aşağıdaki tabloda bu anlaşmanın detaylarına yer verilmektedir.

İlkeler	<ul style="list-style-type: none"> • Bağımsız ve farklılıklar içeren sivil toplum sektörü ve kamu sektörü toplumun huzuru için temeldir • Kamu politikası ve hizmetlerinin gelişimi ve sunumunda devlet ve sivil toplum sektörü ayrı ancak birbirini tamamlayıcı rollere sahiptir • Ortak amaç ve hedeflere doğru ortaklık içinde çalışmakta katma değer vardır • Devlet ve STK'lar hesap vermenin farklı formlarına sahiptir ancak dürüstlük, objektiflik, açıklık ve liderlik için ortak değer sorumluluklarına sahiptir
Devletin taahhütleri	<ul style="list-style-type: none"> • Sivil toplum sektörünün bağımsızlığını tanımak ve desteklemek • Hedeflerde uzlaşmak ve değerlendirmek için şeffaf ve ortak düzenlemeler yapmak • Sektörü etkileyebilecek konularda sektöre danışmak • Karşılıklı olarak etkili çalışma ilişkileri geliştirmek • Yıllık olarak sözleşmenin işleyişini gözden geçirmek
STK'ların taahhütleri	<ul style="list-style-type: none"> • Yönetişim ve hesap vermenin yüksek standartlarını korumak • Kanunlara saygı • Bir durumu devlete sunmada ve yönetim faaliyetlerini geliştirmede kullanıcılar ve diğer paydaşlara danışılmasını sağlamak • Karşılıklı olarak etkili çalışma ilişkilerini artırmak • Sözleşmenin işleyişini yıllık olarak gözden geçirmek

Kaynak: Anheier, 2005: 297.

Söz konusu tabloya bakıldığında ilkeler ve taahhütler üzerinde uzlaşmış bir metin görülmektedir. Türkiye'nin de benzer bir biçimde devlet ve STK ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturtabilmesinde böyle bir uzlaşma metninin taraflar arasında ortaya konulması önemli bir adım olabilecektir.

STK'lar uzun dönemli değerlerin savunucusu, koruyucusu ve taşıyıcısı olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla STK'na sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin kalkınma sürecinde STK sayısının ve niteliğinin artması önemli bir göstere olacaktır.

Sivil toplumun geliştirilmesi ve güçlendirilmesine dair çerçeve bir Sivil Toplum

Kanunu'nun çıkarılması ve sivil toplum kurumlarının hukuki statülerinin, kurumsal yapılarının, faaliyetlerinin, kamu kurumları ile ilişkilerinin ve malî kaynaklarının düzenlenmesi sağlanması etkili bir başlangıç noktası olacaktır.

Gelecek 15 yıl süresince STK algısını doğru bir zeminde belirleyebilmek, STK'ların ihtiyaç, beklenti ve isteklerini etkili bir şekilde tespit edip bunları karşılayabilecek bir alt yapı oluşturmak, STK'larla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyon sağlamak, STK'ların faaliyetlerini etkinleştirmek ve güçlendirmek gerekli destek ve teşviği sağlamak, kaynakları STK'ların tam anlamıyla gelişiminde kullanabilmek önem kazanacaktır.

11'inci Kalkınma Planı ve gelecek 15 yılda STK'ların kurumsal yapısını geliştirmek amacıyla almaları gereken eğitimler ve STK'ların hayat boyu öğrenme sürecinde verdikleri eğitimlerin daha önem kazanacağı dikkate alındığında STK'ların eğitimde yeni fırsatlar ve teknolojilerle buluşturulması gerekecektir. Özellikle dezavantajlı bölgelerde faaliyette bulunan STK'ların eğitim ihtiyacının öncelikle karşılanması gerekli olabilecektir. Bu nedenle STK'ların alması ve vermesi gerekli eğitimlerin hak temelli, bilimsel verilere dayalı ve katılımcı bir anlayışla karşılanması gerekecektir. Bu noktada uzaktan eğitim fırsatlarının STK'lar için daha fazla kullanılabilmesi gereklidir. Bunun için gerekli alt yapının kurulması,

STK'lara ucuz veya bedava internet imkanlarının sunulması önem taşıyacaktır. STK'ların eğitimle ilgili paydaşlarının belirlenmesi ve milli eğitim bakanlığı okulları ve üniversite düzeyinde gerekli kaynak paylaşımının sağlanabilmesi gerekecektir. STK'ların bilişim alt yapılarının güçlendirilmesi, teknoloji transferlerinin STK'lar tarafından daha fazla gerçekleştirilebilmesi STK'ların görünürlüğünü, maliyet etkin hizmetlerini, şeffaflığını ve hesap verilebilirliğini artırabilecektir.

STK'larda fiziki ve beşerî altyapının güçlendirilmesi gereklidir. Bunun için yerel yönetimler başta olmak üzere, diğer bütün kamu kurumları ve özel sektörünün STK'ların güçlendirilmesine yardım ve teşvik etmesi sağlanmalıdır.

STK'larda hayat boyu öğrenme anlayışının güçlendirilmesi yapılan faaliyet ve hizmetlerin daha nitelikli, kapsamlı ve etkin gerçekleştirilmesine yol açabilecektir.

Hayat boyu öğrenme sürecinde STK'lar daha aktif roller üstlenmeli, bu konuda bilhassa yerel yönetimlerde belediye kurslarını destekleyen ve tamamlayabilen bir konumda olmalıdır.

STK'lar sadece yurt içinde değil yurt içinde de Türk vatandaşlarının biraraya gelmesi, kültürel değerlerini koruyabilmesi, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın temin edilmesinde önemli buluşma yerleridir. Yurtdışındaki STK'ların faaliyetlerinin stratejisi, senkronizasyonu, istikrarı, standartlarının yükseltilmesi ve faaliyetlerin önceliklerinin belirlenmesinde devlet ve STK iş birliği gereklidir.

Türkiye'de STK'ların gelecek yıllarda önemli misyonlarından birisi de daha fazla gencin yurt dışındaki faaliyetlerle tanıştırılması, bu faaliyetlere katılım fırsatı sağlanması ve faaliyetlerin yaygınlaştırılması olmalıdır. Özellikle gönüllülük faaliyetlerinin yurt dışında gerçekleştirilmesinde TİKA ve diğer kurumlarla iş birliği içerisinde yurt dışı faaliyetlerin geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Hızla değişen ekonomik, teknolojik ve sosya-kültürel koşullar aile yapısını da etkilemektedir. Aile bütünlüğünün korunması, geliştirilmesi ve güçlendirilmesinde STK'ların sorumlulukları artmaktadır. STK'lar aile içi şiddetin önlenmesinden, eşler arasındaki her türlü çatışmayı çözmeye kadar daha aktif roller üstlenmelidirler.

STK'lar evrensel değerler ve etik ilkelerin aktarılmasını başarabilecek yapı taşları olacaktır. STK'lar gelecek 15 yılda etik ve insani değerler olarak; eşitlik, saygı, dayanışma gibi ortak insani değerlerin buluşma noktası olması hazırlanmalıdır. STK'ların etik ve insani değerler misyonu toplumsal düzen ve barışa ve dağıtımçı ve süreç adaletine yardım edecek bir misyon olacaktır. STK'lar insan hak ve hürriyetlerinin kuvvetlenmesi ve korunmasına yardımcı olacaklardır. Kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesinde STK'ların savunuculuk, koruyuculuk ve bilinç oluşturulması sürecinde etkinlikleri artacaktır.

STK'lar başta genç işsizliği olmak üzere genel olarak işsizlik düzeyinin azalmasında, gençlerin istihdam alanlarının artmasında, gençlere rehberlik ve kariyer hizmetleri sunmada, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde daha aktif bir rol üstleneceklerdir. STK'larda çalışan sayısının artması ve bu sektörün aynı zamanda işsizliğin

azaltılmasında çok önemli bir rolü olacağı düşüncesi yaygınlaşmalıdır. Genç işsizliğinin önlenmesinde STK'ların yerel yönetimler ve yerel aktörlerle daha fazla iş birliği yapması istihdam artışıyla sonuçlanabilecektir. STK'larda staj yapılmasının yaygınlaştırılması bir hedef olarak belirlenmelidir.

STK'lar zihinsel ve fiziksel engelliler, madde bağımlıları, mahkumlar, sokak çocukları, suça bulaşan çocuklar, işsizler ve diğer dezavantajlı bireylerin sosyal ve siyasal hayata katılımının sağlanması, bu kesimin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını aşabilecek yapılar olarak geleceğe hazırlanmalıdır. Dezavantajlı kişi ve grupların sosyal içermelerini artırarak bu grupların aktif vatandaşlar haline dönüştürülmesi STK'ların bu gruplara rahat erişimi sayesinde daha başarılı olacaktır. STK'lar dezavantajlı gençlerin sosyal dışlamaya maruz kalmalarını önlemek için araştırmalar yapan, projeler üreten, projeleri aynı ve nakdi olarak desteklenen, tedavi merkezleri oluşturan, rehabilitasyon konusunda yardımcı olan, medya ile bu konuda iş birliği yapan yapılar olarak faaliyetlerini sürdürmelidirler.

STK'ların gelecek 15 yılda özellikle göç konusunda daha fazla çalışma yapması, bölgesel ve ülkelerarası göçün yol açtığı zorlukların aşılmasında yardım, eğitim, istihdam ve savunuculuk konularında faaliyetleri artırması ve kurumsal kapasitelerini hazır hale getirmesi beklenilmektedir.

Her türlü istismarın önlenmesinde diğer kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör ve medya ile iş birliği yaparak eğitimler düzenlemeleri, toplumsal bilinci artırıcı faaliyetler düzenlemeleri beklenmektedir.

STK'lar kadınların geleneksel rolleri ve mevcut rolleri arasında denge kurulmasına yönelik esnek çalışma biçimlerinin oluşturulması konusunda kamuoyu baskısı oluşturması, kadınların çalışma hayatı ile sosyal ve kültürel hayatın aktif öznelere olmaları konusunda STK'ların bilgilendirici, bilinçlendirici ve beceri kazandırıcı bir anlayışla hareket etmeleri beklenilmektedir.

Toplumun her türlü bağımlılıktan uzak durması ve güzel alışkanlıklar kazanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi, serbest zaman faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi STK'ların yapması gereken sorumluluklardandır. Sağlıklı beslenme, obeziteden uzak

durulması, gençlere ilk yardım eğitimleri gibi temel yaşam becerileri sağlanması konusunda STK'lar diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde çalışanlar ve gönüllüleri aracılığıyla daha fazla çalışmalar yapmalıdır.

Gelecek yıllarda kalkınmanın iktisadi boyutundan daha fazla insani ve ekolojik boyutu daha fazla gündeme gelecektir. STK'ların özellikle belirli konularda ihtisaslaşması, uzmanlaşması ve bilgi paylaşımını sağlaması gerekecektir. Yaşam kalitesini doğrudan etkileyen çevre konularında STK'lar bugün ve gelecek kuşakların sürdürülebilir bir anlayışa sahip olmalarını hedeflemelidir.

Toprak, hava, su, gürültü, biyolojik çeşitlilik, doğal yaşamın korunması ve ekolojik bir anlayışın toplumun bütün kesimlerinde hâkim olmasında STK'ların çok etkili aktörler olabileceği görülmektedir. Çevre sorunlarının azaltılmasında çevre bilincinin kazandırılması ve farkındalık oluşturulması önemlidir. Bu konuda STK'lara doğa ve çevre eğitimleri verilmesi ve STK'ların sahada doğa ve çevre eğitimlerini uygulamaları başarılı bir çalışma olabilecektir. Çevre dostu teknolojilerin kullanımı, yaygınlaştırma çabaları ve desteklenmesi STK'ların çevre ile ilgili yapabileceklerindedir.

STK'lar demokratik katılım ve yurttaşlık bilincinin oluşumunda katılım sağlanabilecek yerlerdir. Çoğulcu bir demokratik anlayışın Türkiye'de kalıcı olarak yerleşebilmesi STK sayılarının, faaliyetlerinin, niteliklerinin artması ve kapsamının genişlemesiyle gerçekleştirilebilecektir. STK'lar demokrasi ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine yönelik ziyaretler, seminerler, faaliyetlerinin sayısını artırmalıdır.

Yasal düzenlemelerin yapımı, değiştirilmesi ve iyileştirilmesi sürecinde STK'ların daha fazla katılımı beklenmektedir. Yasa yapım sürecinde sadece görüşleri alınan yapılardan ziyade sürecin içerisinde aktif roller üstlenilen bir mevzuat yapım süreci ve anlayışına geçileceği düşünülmektedir. STK'ların bu sürece hazırlıklı, toplumsal talep ve beklentileri iyi bilen ve aynı zamanda mevzuat tekniğine dair usul ve esaslarda geliştirilmesi önemli olacaktır.

Gençlerin STK'larda daha fazla temsil edilmesi, STK'ların yönetim, denetim kurullarında daha aktif roller üstlenmesi demokratik bir anlayışın yerleşmesine yol açabilecektir.

Sanatsal ve kültürel faaliyetlerin sayısının ve niteliğinin artmasında, sanat ve sanatçının korunmasında, başarılı sanatçıların teşvikinde ve kültürel değerlerin taşınmasında STK'ların fonksiyonları artacaktır. Tarih ve kültür bilincinin aktarılması, Türkçe'nin doğru kullanımında ve Türkçe konuşan sayısının artmasında STK'lar etkinliklerde bulunmalıdır. Geleneksel sanatlar ve modern sanatların biraraya gelmesinde STK'lar kuşakları buluşturma rolü üstleneceklerdir. Kültür ve sanat faaliyetlerinin genişletilmesi ve daha fazla kitlelere ulaşabilmesinde STK'ların iş birliğini artırmaları ve finansal kaynaklarını artırması gereklidir.

STK'ların faaliyetlerine medya kanallarında daha fazla yer verilmesi faaliyetlerin görünürlüğünün artırılmasına, şeffaflığın artmasına, ön yargıların azalmasına yol açacaktır. Medya organlarında STK köşelerine yer verilmesi önemli bir adım olacaktır. Ayrıca medyanın olumsuz etkilerinin azaltılmasında STK'ların etkin rol üstlenmesi beklenilmektedir.

STK'lar küreselleşen dünyada gelenekten kopmadan dünya vatandaşlığına toplumu hazırlayacak kurumsal mekanizmalardır. Yerelin ve ulusalın güçlendirildiği ve vatandaşların uluslararası toplumun bir parçası olmaya hazırlanacağı bir dünyada STK'lar yerel, ulusal ve uluslararası toplumun beklentilerini karşılayacak organlar olacaklardır. Bunun için STK'ların ağlarını kuvvetlendirmeleri, maddi imkanlarını artırmaları ve proje bazlı çalışmalara yoğunlaşması gerekli olacaktır. Kamu ve özel sektörün sivil toplum kuruluşları ile iş birliğini artırarak mali imkanlarını artırmaları insan kaynağını daha fazla hareketli hale getirmesi gerekecektir.

Türkiye'de bulunan yabancı uyruklu gençlerin Türkiye'yi sevmeleri, okul bitip ayrıldıktan sonra Türkiye ile bağlarını koparmamaları ve Türkiye'de buldukları sırada sorunlarının çözümüne katkıda bulunan STK'ların varlığı bu öğrencilerle Türkiye arasında kuvvetli ilişkilerin oluşturulması ve sürdürülmesi için önemlidir.

STK'lar serbest zamanların değerlendirilebileceği önemli mekanlar haline dönüştürülmelidir. Aynı zamanda STK'lara serbest zaman faaliyetlerinin gerçekleştirileceği mekanlar açması, işletmesi konusunda destek olunmalıdır. Kadınların STK üyeliklerinin çok az olduğu dikkate alındığında STK'larda kadın üye sayısını artırıcı teşvikler verilmelidir. Bu konuda özel sektör iş birliği modelleri

geliştirilmelidir.

STK'ların kendi aralarında ağlar oluşturması ve çatı örgütler kurabilmeleri teşvik edilmelidir. STK'ların yaptığı faaliyetleri daha fazla bilgilendireceği mekanizmalar oluşturması, kitle iletişim araçlarını kullanması teşvik edilmelidir.

Gönüllülük STK'ların yakın geleceğinde daha fazla gerçekleştirilebilecek bir serbest zaman aktivitesi olacaktır. Gönüllülüğün en fazla gerçekleştirilebileceği kurumsal yapılar STK'lar olmaktadır. STK'ların gönüllülere daha fazla yer vermesi yasal düzenlemelerle kolaylaştırılabilecektir.

STK'ların cazibesini artırması için hareketlilik içeren projelerini artırmaları, gönüllülerden aktif gönüllüler olarak uzun soluklu olarak faaliyetlerde yararlanabilmelidir.

STK'lar akademik sahada daha yoğun çalışmayı hak eden bir disiplindir. STK'ların iktisadi ve sosyal boyutu, STK'ların yönetimi, gönüllülük, hayırseverlik ve bağışçılık konularının kapsamlı analizlere ve teorik desteğe ihtiyaç bulunmaktadır.

Sonuç

Sağlıklı bir toplumda yaşamak herkes için haktır. Ancak sağlıklı bir toplumun inşasında vatandaşlar ile birlikte özel sektör, devlet ve üçüncü sektöre düşen görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. Yaşanabilir bir toplum ancak bu sektörler arasında ve sektörler içinde sağlıklı bir ilişki geliştirerek gerçekleştirilebilir.

STK'lar; üçüncü sektör, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi farklı ülkelerde farklı isimlerle adlandırılmaktadır. STK'ların kapsamı geniş değerlendirildiğinde içerisinde vakıflar ve derneklerin yanı sıra birlikler, kooperatifler, sendikalar ve partiler gibi farklı amaçlar için oluşturulan örgütler bulunmaktadır.

Sivil toplumun güçlü olduğu toplumlarda STK'lar da yaygındır. STK'ların en bilinen yapıları vakıflar ve derneklerdir. Vakıf ve derneklerin sayısı, sundukları hizmetler, yararlanıcılar, istihdam ettikleri kişi sayısı, gönüllü sayıları bu kuruluşların ölçekleri ve sundukları hizmetler hakkında bilgi vermektedir. Bu kuruluşların sayısının artması toplumun daha sağlıklı işlemesine katkı sağlayacaktır.

Gönüllüler, gönüllü kuruluşların başarısında önemli yer tutarlar. Katılımcılığı artırır, farklı düşünce ve yapılardan gelen gönüllüler toplumun sorunlarını çözmek için birlikte hareket ederler. Gönüllüler ve gönüllü kuruluşlar varlıklarını birbirlerine bağlı olarak sürdürürler. Bu nedenle gönüllülüğün güçlenmesi için gönüllü kuruluşların nicelik ve niteliğinin artması gereklidir.

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de dernek ve vakıf sayısında artış olmakla birlikte kişi başına düşen dernek ve vakıf sayısının gelişmiş ülkelere göre düşük olduğu görülmektedir. STK'ların sayısının az olması gönüllü sayısını da etkilemektedir. Türkiye güçlü bir vakıf geleneğine sahiptir. Ancak özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan vakıfların büyük bir kısmının yönetici kesim tarafından oluşturulmuş vakıflar olduğunun unutulmaması gerekir. Dernekçilik ise 20'nci yüzyılın başlarında hukuki temellerini bulmuştur.

Dernek ve vakıfların sayısı yapılan hukuki düzenlemeler nedeniyle giderek artmaktadır. Diğer taraftan, dernek sayısındaki artış vakıf sayısındaki artışa göre daha hızlıdır. Türkiye'de vakıflar ve derneklere ilişkin toplanılan verilerin kuvvetlendirilmesi ve kontrol edilmesi rakamlarda yanılmamak adına önemlidir.

Karmaşık sosyal problemleri çözmek için birçok aktör ve kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. STK ve devlet ilişkisi tekdüze değildir. Ülkelerin politik ve idari kültürü ile sosyal ve ekonomik değişimler STK ve devlet ilişkilerini şekillendirmektedir. Bu ilişkiler rekabetçi, tamamlayıcı ve iş birliği temelli olabilir. Bu ilişkileri açıklamak için farklı modeller geliştirilmiştir.

Devlet ve STK'lar farklı ilişkiler geliştirmektedir. İş birliği bu ilişkilerden bir tanesi ve en yapıcı olanıdır. Ancak iş birliğinin önünde birçok engel ve zorluk bulunmaktadır. Bu engeller STK'lardan, devletten veya bunların dışındaki unsurlardan kaynaklanabilir. Ayrıca iki sektör arasında birtakım gerilimler de ortaya çıkabilir. Devlet gücünü paylaşma konusunda genelde isteksizdir. STK'lar ise çoğu zaman iş birliğine hazır ve yeterli değildir. Böyle bir iş birliğinde karşılıklı güvensizlik ve kıskançlık işin doğasında bulunmaktadır. STK'ların devletin gücüne bir alternatif olarak görülmesi de iş birliğini zorlaştırır. İş birliği riskler, tehditler ve çatışmaları da beraberinde getirebilir.

Kurumların kendi misyonlarıyla iş birliğinin misyonları çatışabilir. Ancak başarılı bir iş birliği için iş birliğinin doğasının, prensiplerinin, güçlü ve zayıf yönlerinin ve

zorluklarının açıkça bilinmesi, uygun stratejiler ve etkili bir yönetim sürecinin uygulanması, kaynaklar ve faaliyetlerin bilinçli uyumu, risk, sorumluluk ve faydaların paylaşımı gereklidir.

STK ve devlet iş birliğinde en çok dikkat çeken hususlardan birisi finansman konusudur. STK'ların finansmanı üyelerin katkısı ve bağışlarla birlikte, kurulan işletmelerden ve devlet katkılarında sağlanabilir. Devlet; STK'ları vergi muafiyetleri, hibeler, sözleşmeler yoluyla desteklemektedir. Gelişmiş ülkelerin pek çoğunda STK'lar devletin finansman desteğiyle beslenmekte veya ayakta kalmaktadır.

Yaşadığımız seçenekler çağında STK'lar kişiler ve kurumların tercih ve beklentilerini dikkate almalıdır. STK'lar sundukları hizmetleri çeşitlendirmeye ve sundukları hizmetlerde vatandaşların ve hedef kitlelerinin tercihlerini dikkate almaya çalışmaktadır. STK'ların kalkınma sürecinde vatandaşlar için birçok seçenek sunan yapılar haline dönüşmesi Türkiye'nin kalkınma sürecine güçlü bir destek sağlayacaktır.